

WERINON

Historische Kring ♣ Nederhorst den Berg

HISTORISCHE KRING NEDERHORST DEN BERG

Bestuur

Voorzitter	Vacature
Interim-voorzitter	Ton Kuijs, Kooikerboog 3 1394 ND NdB, tel. 0294-253443
Secretaris	Ans Baar, Torenweg 9 1394 EA NdB, tel.06-13854825
Penningmeester	Petra van 't Klooster, Overmeerseweg 60 1394 BE NdB, tel. 0294-251564
Leden	Corry Schoordijk, Vincent van Goghstraat 6 1394 EC NdB, tel.0294-253119

Redactiecommissie

Gerard Baar, Zoddeland 26
1394 KR NdB, tel. 0294-254368

Mark Hilberts, H.W. Mesdaglaan 15
1394 GC NdB, tel.06-51693269

Coen Meerbeek, Veenderij 76
1394 LK NdB, 06-625021766

Fotobewerking

Teus van de Kemp, tvdkemp1@kpnmail.nl

Vormgeving

Theo Cozijn, Hinderdam 17
1394 JB NdB, tel. 0294-254492

Computer- en website-beheer

Franck van Zijl, Vaartweg 12
1394 GL NdB, 0294-253147

Herman Schilder, musicher@hotmail.com

Coen Meerbeek, coen@meerbeek.email

Webmaster

Joop Hennis

Schenken & ledenadm.

Johnny van Mourik, info@historischeckring.nl

Lidmaatschap

€ 20,- en € 25,- buiten Nederhorst den Berg,
per persoon per jaar, incl. Werinon.
bankreknr. NL30 RABO 0328 2241 38

Informatie en Documentatie

Donderdagavond van 19.30 tot 21.30 uur.
Sociaal Cultureel Centrum, Blijklaan 1, NdB

E-mail: HKND B

info@historischeckring.nl

Internetadres

www.historischeckring.nl

ISSN 1389-319X

Niets uit deze uitgave mag, op welke manier dan ook, verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt worden zonder schriftelijke toestemming van het bestuur. De redactie is bij het samenstellen van deze Werinon zorgvuldig te werk gegaan. Getracht is rechthebbende van afbeeldingen te achterhalen. Mocht U desondanks een afbeelding in deze Werinon aantreffen waarvoor U als rechthebbende geen toestemming heeft gegeven, dan wordt u verzocht dit aan de redactie kenbaar te maken.

Foto omslag

Voor wie er gevoelig voor is bij deze een nostalgische terugblik. In de deuropening staat de oudste dochter van de brugwachter: Marie Pouw. Collectie HKN.

Opgericht januari 1988

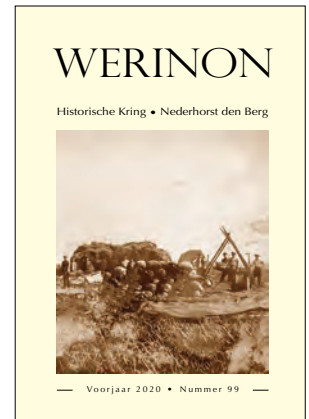
Jaargang 29

Najaar 2020, nummer 100

Inhoud

De honderdste Werinon, mijlpaal in de Bergse geschiedschrijving!	<i>Ton Kuijs</i>	2
Van de redactie		3
Mededelingen en berichten	<i>Ans Baar</i>	4
De Gabriëlmolen	<i>Gerard Baar</i>	6
Nederhorst den Berg na de bevrijding, deel III: 1948	<i>Mark Hilberts</i>	7
Daten anno 1890	<i>Hans Bak</i>	12
Leen Houtop, een oer-Berger	<i>Leen Houtop/Gerard Baar</i>	13
Schenkingen		20
De Spaanse griep ook in Nederhorst den Berg?	<i>Ton Kuijs</i>	21
Polderwerkers	<i>Gerard Baar</i>	26
Het wapen van Nederhorst den Berg	<i>Ton Kuijs</i>	27
Wil van Deutekom, een onvermoeibare vrouw	<i>Gerard Baar</i>	29
Verleidingen van Verkade	<i>Gerard Baar</i>	34
Hoe een zwaar getroffen dorp zich hervond Nederhorst den Berg in de naoorlogse jaren	<i>Gerard Baar</i>	35
Uit dankbaarheid (artikel uit het Noordhollands Dagblad)	<i>Ben Kalb uit Zwaag</i>	46

De honderdste Werinon, mijlpaal in de Bergse geschiedschrijving!

Ton Kuijs

Hierbij weer een interessante editie van Werinon; ons Kringcontactblad sinds februari 1991. En het is nog wel nummer 100! Nou niet helemaal. Want de eerste 16 edities waren nog naamloos. Maar ‘What’s in a name?’

Dus het is de 100ste editie van ons contactblad. Pas in maart 1995 met editie 17 komt de naam Werinon te voorschijn. Na een lezing gehouden door ons lid Prof.Dr. D.P. Blok (2019†) over het ontstaan van Nederhorst den Berg, wees hij op de stichting van een parochie aan de Vecht omstreeks het jaar 800 door de missionaris Liudger. Deze parochie had de naam Werinon. Hieruit is uiteindelijk Nederhorst den Berg ontstaan.

In de eerste uitgave van ons contactblad, dat verscheen in februari 1991, schreef onze toenmalige voorzitter Jaap Jansen dat hij streefde naar een “interessant, lezenswaardig blad dat tevens als naslagwerk kan dienen”. Naar mijn oordeel is zijn streven geheel gehonoreerd.

Was de start een eenvoudig zwart/wit gefotokopieerd blad van 22 pagina’s, is het thans geworden tot een kleurrijk periodiek van 50 pagina’s!

Maar het belangrijkste, altijd gevuld met boeiende en prachtige verhalen die, zoals Jaap schreef “bekendheid geven aan de rijke historie van ons dorp Nederhorst den Berg”.

Deze geschiedenis werd in de loop der tijd ook nog verder uitgewerkt in een tiental themanummers.

Het blad heeft zich zo ontwikkeld door de noeste arbeid en inspiratie van een aantal redactieleden en auteurs. Om er een paar te noemen: Karel Scherpenhuijsen, Jan Baar, Tineke Griffioen, Theo van der Zee, Gerard Baar, Els van Damme, Dick van Wichen, Gerrit Verheul, Cees van Huisstede, Ruud Verkaik, en vele anderen.

En dan het huidige redactieteam bestaande uit Gerard Baar, Mark Hilberts en Coen Meerbeek. Zij weten ons met elke editie weer opnieuw te boeien. Maar ook de uitvoering mag er wezen. Gestart werd met een gefotokopieerd blad waarvoor Niek Breed al het typewerk verzorgde naar de huidige uitvoering in kleurendruk en prachtig vormgegeven door Theo Cozijn.

Ook ik spreek een wens uit en wel dat ons blad Werinon iedereen nog lang mag blijven boeien.

Ton Kuijs, voorzitter.

Van de redactie

Als het allemaal is doorgegaan zoals het op het laatst was gepland heeft Gerard Baar aan de Wethouder van Cultuur, Rosalie van Rijn, het eerste exemplaar van deze 100ste Werinon overhandigd. Dit heugelijke feit vond plaats op 12 november in de Spot met een zeer beperkt aantal aanwezigen in verband met het coronavirus.

In Werinon 101 komt in ieder geval een verslag met een paar foto's. Ton Kuijs vond dat we niet zomaar voorbij konden gaan aan het bereiken van dit memorabele aantal uitgaves van het verenigingsblad. Hij wilde daarom ook graag een voorwoord in dit jubileumnummer schrijven.

Het is het overdenken meer dan waard want bijna al onze leden zijn de vijftig gepasseerd. De oudsten zijn voor of in de oorlog geboren. We kunnen met z'n allen terugkijken op een duizelingwekkend aantal uren geschreven geschiedenis. Iedereen heeft dat gelukkig op eigen wijze beleefd. Neem alleen maar Leen Houtop! Misschien komen er nu een paar mensen uit ons midden naar voren die de drang op voelen komen om het een en ander op papier te zetten. Dat zouden wij ten zeerste appreciëren, want dan wordt in ieder geval de continuïteit voor de komende jaren gewaarborgd. Twee van de redactieleden zijn gelukkig relatief jong zodat we daarin vooruitgang geboekt hebben.

Er valt de laatste tijd niet zoveel te beleven omdat we net als in het afgelopen voorjaar gedwongen zijn de dagen op een andere manier door te brengen. Het was toen gelukkig mooi weer zodat iedereen die de mogelijkheid had even onder het thuiswerken door naar buiten kon gaan. Veel jonge Bergse gezinnen trokken er met z'n allen voor of na het eten op uit om een luchtje te scheppen na een hele dag gedwongen thuis zitten.

Probeer u eens te schrijven! Inleveren van kopij voor Werinon Nr. 101, kan tot 1 maart 2021.
————— info@historischekring.nl —————

Om interesse bij de jeugd voor de geschiedenis van het dorp op te roepen vindt u een inlegvel in het boekje, gebaseerd op een eerder door Jan Baar samengesteld heemkunde-project t.b.v. het basisonderwijs. Coen Meerbeek heeft dit weer tot leven geroepen. Leuk voor de kleinkinderen! Ze kunnen er zelfs een prijs mee winnen.

Verder vindt u in de Werinon een keur aan artikelen over een langer en korter verleden. Hans Bak gaat het verst terug in de tijd. Hij heeft zijn verhaal dankzij een marskramer kunnen schrijven! Ton Kuijs beet zich vast in het zoeken naar de herkomst van het gemeentewapen. Hij verkeerde daardoor kort in adellijke kringen, maar het meest van de tijd bracht hij door in het archief.

Een van de oudste leden, Leen Houtop vertelt over zijn leven. Mark Hilberts behandelt het jaar 1948 in het kader van de geschiedenis van Nederhorst den Berg.

Wil van Deutekom kwam weer even tot leven in een op dvd opgenomen interview, samengevat door Gerard Baar. Ton Kuijs heeft gezocht naar de impact van de Spaanse griep in ons dorp. Ans Baar verzorgde net als bijna al die voorafgaande 29 jaar de mededelingen.

Er staan verder nog wat korte artikeltjes in dit nummer naast een artikel van Gerard Baar over de naoorlogse perikelen van Nederhorst den Berg in de periode 1945 tot ongeveer 1950. Hij besluit dat schrijven met de mededeling dat hij dat nooit had kunnen schrijven als zijn broer Jan niet zoveel archiefonderzoek zou hebben gedaan. Theo Cozijn heeft het geheel weer vorm gegeven. ■

TERUGBLIK

Het Coronavirus houdt ons voorlopig nog danig in de greep. Zo is en blijft het advies van de overheid om 1,5 meter onderlinge afstand te houden. Hierdoor waren we genoodzaakt om de jaarvergadering, de excursie naar het 'Van Brants Rus Hofje/het Luthers museum' en de Tentoonstelling '75-jaar bevrijding in Wijdemeren' af te lassen. Ook de voor 16 oktober geplande lezing: Herauten op de Stelling is om die reden verplaatst naar 2021.

Officiële overdracht replica Vliegtuigmonument

Inmiddels heeft wel op 15 september, bij het monument aan de Randweg, de uitgestelde overdracht van het mini-monument plaatsgevonden. Hierbij waren aanwezig: de groepen 8 van de drie basisscholen in het dorp, de ontwerper van het monument: Joost Zwagerman, Herman Stuijver van

het weekblad Wijdemeren en bestuursleden van de Historische Kring.

Na het voorlezen van een paar mooie gedichten door Lieke (Jozef), Mohamed en Marit (Mr. Kremer) en Isis (Warin) is de replica samen met ontwerper Joost officieel door de Mr. Kremerschool overgedragen aan de Warinschool. Dit betekent dat deze school een jaar lang het monument gaat onderhouden. Het jaar daarop volgt de Jozefschool.

De ontwerper Joost Zwagerman toont het schaalmodel dat wordt overgedragen door de Kremerschool aan de Warinschool.

De bijeenkomst werd afgesloten met het leggen van bloemen, rond het monument, door alle kinderen. Met dank aan de oude meesters: Herman van der Molen en Cees Stalenhoef voor de prima organisatie! Meer foto's zijn te zien op de site: www.historischekring.nl.

Plaquette Gemeentewapen siert de voorgevel van Nieuwbouwcomplex: Het Raedthuys

Het was de bedoeling om in oktober 2020 tijdens een opleverfeest de naam van het complex aan de Voorstraat bekend te maken en de plaquette van het ge-

Mededelingen en berichten

---

meentewapen te onthullen. Echter vanwege de verscherpte Coronamaatregelen is dit niet doorgegaan. Volstaan is met het maken van een film voor en met de nieuwe bewoners.

Uit een gehouden prijsvraag is de naam: ‘Het

Raedthuys’, als winnaar uit de bus gekomen. Meer weten over het Gemeentewapen? Op blz. 27 wordt uitgebreid ingegaan op de totstandkoming hiervan.

VOORUITBLIK

Uiteraard met inachtneming en toepassing van de geldende coronamaatregelen, staan de volgende activiteiten voor 2021 op het programma:

---

19 februari – Jaarvergaderingen 2020 en 2021

Met de (uitgestelde) lezing: *‘Herauten op de Stelling’* door Agnes Boer.

April

Lezing over het werk van Stadsherstel Amsterdam en de plannen rond kasteel Nederhorst door mw. Ruth van der Puijl, projectleider Planontwikkeling en Restauratie Stadsherstel Amsterdam

---

5 juni – Excursie: fort Nieuwersluis

Met lezing over de historie van Nieuwersluis c.q. het fort door Maarten Bootsma, fortkenner bij uitstek.

Omtrent de exacte data, tijden en het programma zullen wij u tijdig informeren via de website: www.historischekring.nl en de (opgegeven) emailadressen. Indien u geen informatie per e-mail heeft ontvangen, dan beschikken wij niet over het (juiste) adres. In dat geval vragen wij u het adres alsnog aan ons door te geven via info@historischekring.nl

---

Oktober

(Uitgestelde) Lezing over Bergse Kunstschilders: Jan Jacob Spohler en Pieter Gerardus van Os, door Dr. Claudette Baar-de Weerd. ■

De Vecht bij Nieuwersluis. (Foto: Ans Baar)

De Gabriëlmolen

U ziet hem al in de verte opdoemen als u het onlangs opgerichte vliegtuigmonument, dat naast de duiker van het boezemkanaal van de Horstermeer staat, net voorbij bent. Na de sluis 'Het Hemeltje' blijft de molen vol in beeld tot vlak aan de rotonde in de N201.

Het stuk rechte weg ernaartoe droeg vóórheen de naam Vaartweg, maar is later omgedoopt tot Gabriëlweg om verwarring bij calamiteiten te voorkomen. In het fietspad naast de weg ligt een bruggetje over het overgebleven stukje van de Kortenhoefse Wetering dat uitkomt bij het op de Vecht lozendeemaal van Kortenhoef.

De rest van die wetering is opgegaan in het met de hand gegraven eerste stuk van het Hilversumskanaal, ontworpen door waterbouwkundig ingenieur Mussert. Het gehele traject, de sluis inclusief, is in 1936 in gebruik genomen.

Gevangen op het doek

Van de drie watermolens die de gehele Kortenhoefsepolder op peil hielden, inclusief de Wijde Blik, is alleen de Gabriëlmolen overgebleven. De molen dankt haar naam aan de landschapsschilder Paul J.C. Gabriël die leefde van 1828 tot 1903. Deze kunstschilder moet de in het verleden uit drie molens bestaande molengang nog in haar geheel hebben zien staan. Hij heeft de eerste eruit gepikt om deze zonder opspraak voor de eeuwigheid vast te leggen. Zo te zien vanaf een nu gedempte dobber in de Wijde Blik. Volgens zijn zeggen heeft

De Tip
(jeveerkruik)
van Bootz.

De door Gabriël geschilderde molen aan de Kleizuwe.

hij zijn hele leven getracht een stuk uit de natuur te knippen om het in een lijst te zetten.¹⁾

Teloorgang

De achterste molen, de derde, brandde al rond 1890 af. De tweede, de middelste, viel in 1942 ten prooi aan de vlammen. In deze molen, 'de Kameraad' al jaren gehuurd door het Leidse Studentendispuut 'Christiaan Huygens', zaten toen onderduikers uit Oost-Europa. Onvoorzichtigheid met vuur, het kan een omgevalen kaarsje zijn geweest, noopte deze mensen tot een overhaaste vlucht in het holst van een koude januarinacht. Om het vege lijf te redden, gaven ze natuurlijk geen brandalarm waardoor er voor de later gearriveerde brandweer van Kortenhoef niets meer te redden viel. De man die op de foto aan de molenvliet bij 'de Kameraad' zit te schilderen zou best eens de Kortenhoefse kunstschilder Lou Haver kunnen zijn. Zijn krakkemikkige arkje moest weg uit de Wijde Blik vanwege het zand zuigen. Het overleefde de reis niet waardoor Lou met vrouw en twee kinderen het boerderijtje naast de molen betrok. Als hij wat verdiend had, gaf hij spontaan een feest. Het tot bouwval geworden huisje brandde in 1955 af. Uit de belendende sloot haalde boer Karel Pouw een paar jaar later tijdens het sloten nog een lege kruik Tip van Bootz naar boven²⁾. ■

¹⁾ Alleen met het lege landschap, Ida Jager

²⁾ Werinon 62, december 2006, p.19-24

Nederhorst den Berg na de bevrijding

Mark Hilberts

Deel III: 1948

Met man en macht werd in de jaren na de bevrijding in Nederland gewerkt om het land op te bouwen. In Nederhorst den Berg was dat niet veel anders. Heel langzaam keerde het gewone leven weer terug. Maar dat verliep met kleine stapjes. Voor veel Bergers was de leefsituatie rond 1948 nog penibel.

Een terugblik op Nederhorst den Berg in het jaar 1948

In het begin van het nieuwe jaar werd het dorp opgeschrikt door het overlijden van G.J. Stalenhoef. Stalenhoef overleed onverwacht na een kort ziekbed. In De Gooi en Eemlander van 9 januari 1948 werd er uitvoerig verslag gedaan van zijn uitvaart in de O.L.Vrouw Hemelvaart parochie. Pastoor Groot stond bij de drukbezochte mis uitvoerig stil bij het leven en werk van Stalenhoef, die leider was van het agentschap 's-Graveland van de distributiekoning Hilversum. Het grootste gedeelte van de boodschappen moest in Wijdemeren en omgeving immers nog 'op de bon' worden gedaan.

Clandestiene slachterij

Het wordt nog wel eens vergeten, maar kleine en grote vergrijpen zijn van alle tijden. Dat bleek ook uit de brutale diefstal van een jeep.

Agenten van de Rijkspolitie te Nederhorst den Berg wisten meteen dat het niet in de haak was toen ze poolshoogte namen bij het voertuig en twee mannen zagen wegrennen. Kort na de bevrijding waren auto's in het dorp nog een zeldzaamheid en de jeep voorzien van het logo van het radioprogramma van de strijdkrachten, had de nieuws-

gierigheid gewekt van de dienders. De jeep bleek in Hilversum te zijn gestolen. De achtervolging werd ingezet, maar het lukte de dieven uit handen van de politie te blijven, schreef de Gooi en Eemlander.

Dat lukte een boer uit de Horstermeer niet toen er een grootscheepse inval werd gedaan door de C.C.D (Crisis Controle Dienst) op zijn boerderij in de polder. De boer die later voor de rechter zou verklaren dat zijn weinig rendabele boerderij met kleine veestapel en zware hypotheeklast van 1.400 gulden per jaar (omgerekend naar deze tijd 15.000 gulden/7000 euro) hem als een molensteen om de nek hing. Hij had daardoor de verleiding niet kunnen weerstaan om zijn boerderij beschikbaar te stellen als clandestiene slachterij. De boer kon daardoor een broodnodig centje

bijverdienen. De risico's waren groot. Op illegaal slachten stonden strenge straffen in de naoorlogse periode. Aan voedsel was immers groot gebrek en vlees was zeer gewild. Op de bon was het voor de meeste Nederlanders maar moeilijk te verkrijgen.

De C.C.D ging niet over een nacht ijs bij de zorgvuldig voorbereide inval

in de Horstermeerpolder. De met stenguns en lichtkogels bewapende ambtenaren van de controledienst postten op 18 januari net zo lang tot ze een veewagen in het holst van de

Pastoor Groot

Tijdens de 'Politioene Acties'.

nacht het erf van de boer op zagen rijden en het zaag- en boorgeluid in de boerderij stopte. Door een slimme overrompelingstactiek werden de clandestiene slachters in een hinderlaag gedreven.

De vermoedens van de C.C.D'er's werden bevestigd toen ze de boerderij binnenslopen. In de boerderij bleken meerdere clandestiene slachters actief en een van de ruimtes was in gebruik als complete slachtinrichting. Er hingen hompen vlees aan de muur en de geur van de slacht moet intens geweest zijn. Een Kortenhoefse landbouwer die ook betrokken was bij de illegale activiteiten probeerde nog uit han-

den van het arrestatieteam te blijven door bij de inval snel achter een koe verderop in de stal weg te duiken. Dat was tevergeefs, binnen korte tijd was het voor de opsporingsdienst duidelijk dat het hier een goed georganiseerde 'bende' van illegale slachters betrof.

In totaal werden vijf slachters aangehouden, drie chauffeurs en drie Hilversumse slagers. Het Parool schreef nog geen dag later dat de arrestanten nog dezelfde dag voor de economische politierechter in Amsterdam werden geleid. Mr. Hasselt die de zaak behandelde was fors in zijn uitspraak. De Bergse veehouder hoorde vier maanden R.W.I (Rijkswerkinrichting) tegen zich eisen en zijn plaatsgenoot die als taxivervoerder een rol had gespeeld bij het transport van het illegale vlees, moest het bekopen door met onmiddellijke ingang een week gedwongen zitting te nemen in het gevang.

Nog geen week later – eind januari 1948 – kwam Nederhorst den Berg weer in het regionale nieuws nu door het overlijden van J.W. Blok (69). De oud-keurmeester van de Hilversumse groenteveiling was een geziene

dorpsgenoot die veel had betekend voor de Bergse samenleving. Blok was voorzitter geweest van het schoolbestuur van de gereformeerde kerk en in de politiek actief geweest als wethouder en locoburgemeester.

Een aantal jaren later zou er in het eerste (grootschalige) nieuwbouwproject in Overmeer een straat naar Blok worden vernoemd.

DISTRIBUTIEKRING HILVERSUM.
Collectief aanvragen werkkleiding.
 In aansluiting op het algemeen persbericht van het C. D. K. wordt medegedeeld, dat in het tijdvak van 5 tot en met 24 Januari 1948 wederom de gelegenheid is opengesteld voor het collectief aanvragen van werkkleiding door bedrijven, waarin 5 of meer werkkleidingdragende arbeiders (sters) in dienst zijn, voor allen in die bedrijven werkzaam zijnde arbeiders (sters), met uitzondering van het uniformdragende en administratief personeel, ongeacht de sedert de laatste verstrekking voorzetsels tijd.
 De aanvragen moeten door de werkgevers worden ingediend bij de Distributiedienst van de gemeente, alwaar het bedrijf gevestigd is. Filiaalbedrijven, die als zelfstandige bedrijven worden beschouwd, moeten, indien althans 5 of meer personen werkzaam zijn, eveneens collectief aanvragen.
 Omtrent het indienen van individuele aanvragen zullen nog nadere mededelingen volgen.
 Br. Aanvraagformulieren, ingediend na 24 Januari, kunnen niet meer in behandeling worden genomen. Stamkaarten medebrengen.
 De formulieren kunnen worden afgehaald en ingediend van 7 t.m. 23 Januari 1948:
 Kantoor Hilversum: dagelijks van 9-12 en 14-16.30, Zaterdag 9-11.30.
 Kantoor Laren: Maandags, Woensdags en Donderdags van 9-12 en van 14-16 uur.
 Kantoor Blaricum: Dinsdags en Vrijdags van 9-12 en van 14-16 uur.
 Kantoor 's-Graveland: 's-Graveland Dinsdags, Kortenhoef Woensdags, Ankeveen Vrijdags, telkens van 9-12 uur.
 Kantoor Nederhorst den Berg: Maandags en Donderdags van 9-12 uur.

De aanvraag van werkkleiding.

De begrafenis van een gesneuvelde Nederlandse militair.

Doorbraakgedachte

In 1948 blijkt uit het stemgedrag in Nederhorst den Berg bij de landelijke verkiezingen dat ook in het Vechtdorp de ‘doorbraakgedachte’ een illusie is gebleken. De gedachte het politieke bestel te doorbreken (lees de verzuiling) was ontstaan in 1940.

De toen opgerichte Nederlandsche Unie was de eerste die een doorbraak voorstond. Dat idee kreeg meer concrete vorm toen de top van de unie na kritiek op de Duitsers werd geïnterneerd in gijzelaarskamp Sint-Michielsgestel in Brabant en daar uitvoerig de tijd nam om na te denken over de periode na de oorlog. In Sint-Michielsgestel werden in totaal 460 bestuurders uit heel het land geïnterneerd. Onder de gijzelaars kwamen onder leiding van Willem Drees gesprekken op gang over het vernieuwen van de maatschappelijke verhoudingen in Nederland.

Later – vooral in de eerste fase na de bevrijding – raakten de vernieuwers steeds meer verdeeld over de koers die gevoerd moest worden. De vurige wens was dat niet de levensbeschouwelijke tegenstellingen de poli-

Feest bij de troonsbestijging van Koningin Juliana in 1948.

Winst voor V.V.D. en C.H.U.

NEDERHORST DEN BERG meldt zich om 18.04 uur, de Volkeerfenaar daar heeft daarmee, precies als twee jaar geleden de primeur, slaat zijn eigen record met 41 minuten en het ANP met vier lengten. De KVP ging er evenveel vooruit als de CPN terug, terwijl Welter met elf stemmen de één procent haalt, waarop hij nog urenlang zal staan.

Het gaat precies als bij het kaartspel: de kleintjes jagen de groten en van Noord en Zuid dribbelen de gorpjes met hun uitslagen binnen. Vooral Limburg is er ras bij. Merkwaardig in deze plaatsen, met doorgaans rond de duizend kiezers haalt de KVP minimaal een uitslag van drie cijfers en Welter een van twee. De P.v.d.A. blijft variërend bij de KVP ten achter; de overige partijen zijn de verwaarloosd. Dat is zo het beeld van de gestedige uitslagen-bui van het eerste uur.

Kwart voor acht: de Partij van de Arbeid heeft verloor aan de lijst-Overigens doorkruisen bepaalde afwijkingen deze algemene lijn. Zo in Wieringen (3647 stemmen), waar de KVP met 310 vrijwel gelijk bleef, doch waar de P.v.d.A. ruim 300 stemmen verloor (van 1758 op 1460), de CPN (843-646) p.m. 200 stemmen terugliep en lijst-Oud ruim 400 zieleits won. Blijkbaar hebben sommige communisten een eigenaardige bekering doorgemaakt. Half negen: Thermometerstand van honderd gemeenten. De procentuele verhouding — met tussen haakjes het cijfer van 1946 — is: KVP 53 (53); P.v.d.A. 14 (18); A.R. 19 (13); CPN 2 (2); C.H.U. 9 (8); V.V.D. 6 (4); Welter 1 percent.

Enkele merkwaardige details: in Molenendam bleef het aantal KVP-stemmers (339) precies gelijk, op het strand Texel gingen het aantal kiezers 8 en het stemmen-aantal van alle partijen vooruit, maar was op Marken over dezelfde lijn een terugloop.

Om negen uur blijft de tekening in de situatie nagenoeg ongewijzigd. Wel merkeert zich langzamerhand het feit, dat in de kust- en bolleestreek, alsmede in Den Haag — waar zijn propogandis druk te gevoerd — Welter het voor zijn doen niet slecht maakt. Bijvoorbeeld in Hillegom (6553 kiezers) haalde hij 219 stemmen (KVP 3322). Over 50 stemdistricten in Den Haag was de stand KVP—Welter 5303—728.

Kwart over negen: Middelburg meldt zich. KVP 854 stemmen tegen 910 in 1946. Vergelijken met de CPN is dat slechts een kleine terugval; de rode broeders zakken naar 860, naar 336 stemmen. Brabant blijkt tot op dit uur de smaak van Welter nog niet beeft te hebben. Een uitzondering vormt Halsteren, waar deze lijst 22 stemmen kreeg en de KVP met 2352 op 2733. De P.v.d.A. daarentegen steeg van 248 naar 405. De CPN boerde van 52 st. terug tot 39 st.

Om in Brabant te blijven: Helmond

stiek moesten bepalen, maar die tussen “progressief” en “conservatief”. De progressieven dachten dat vooruitstrevende katholieken en protestanten zich ook zouden aansluiten bij een brede progressieve volksbeweging. Voor veel mensen bleek dat na de bevrijding een stap te ver te gaan.

“Nederhorst den Berg meldt zich” stond op 8 juli (de dag van de landelijke verkiezingen) vermeld op de voorpagina van de toen nog katholieke de Volkskrant. De Bergse nieuwsagent van het dagblad bleek opnieuw de landelijke primeur te hebben door als eerste de verkiezingsuitslag te kun-

stemmen in Nederhorst den Berg, landelijk gezien de een procent haalt, waarop de partij urenlang zou blijven staan in de verkiezingspolls.

De aanhangers van de katholieke oud-minister van Koloniën, Welter, keerden zich tegen het kabinetsbeleid inzake Nederlands-Indië. In de Oost bevonden zich op dat moment ook enkele jonge Bergse soldaten onder de wapenen. Zij dienden ver van huis voor hun nummer bij de grootscheepse politionele acties.

In totaal hadden 1222 Bergers hun stem uitgebracht. Uit de Bergse uitslag bleek hoe verzuild de verhoudingen waren in het dorp. De meeste stemmen werden weliswaar op de KVP uitgebracht (401), maar van een katholieke meerderheid was geen sprake in Nederhorst den Berg als de stemmen op de protestanten Antirevolutionaire Partij (AR), 256 stemmen, en de Christelijk-Historische Unie (CHU), 277 stemmen, in samenhang worden bekeken.

Hoe verdeeld de voorkeuren voor de verschillende kerkgenootschappen waren in het dorp, was op zondagmorgen duidelijk zichtbaar, wanneer de kerkgangers van de diverse geloofsgemeenschappen uit het dorp elkaar passeerden op de brug over de Reevaart in het

nen doorbellen naar de redactie. “De VK-man daar verslaat daarmee zijn eigen record met 41 minuten en het ANP met vier lengten”, schreef de krant. De Katholieke Volkspartij (KVP) ging er evenveel vooruit als de Communistische partij (CPN) terug, terwijl Welter (Comité van Actie) met elf

HET VOLLEDIGE RESULTAAT						
PARTIJEN	AANTAL STEMMEN		ZETELS		PERCENTEN	
	1946	1948	1946	1948	1946	1948
1. Kath. Volkspartij	1.486.582	1.531.326	32	32	30,8	31,04
2. Partij v. d. Arbeid	1.947.940	1.269.366	29	27	28,3	25,61
3. A.-R. Partij	614.201	651.717	13	13	12,9	13,21
4. Comm. Partij	502.963	381.953	10	8	10,6	7,74
5. Christ. Hist. Unie	373.217	453.211	8	9	7,8	9,19
6. Volksp. Vrijheid en Dem.	305.287	391.982	6	8	6,4	7,94
7. Staatk. Ger. Partij	101.759	117.142	2	2	2,1	2,37
8. Oude S.D.A.P. - Wereldr.	—	15.344	—	—	—	0,31
9. Nat. Onafh. Groep	—	22.197	—	—	—	0,45
10. Lijst Welter	—	62.337	—	1	—	1,26
11. Middenstandspartij	—	40.936	—	—	—	0,83
12. Rev. Comm. Partij	—	2.221	—	—	—	0,05
Prot. Unie	32.050	—	—	—	—	0,7
Bellamy-Partij	11.205	—	—	—	—	0,2
Lijst Lopes	8.537	—	—	—	—	0,1
TOTAAL	4.760.711	4.933.735	100	100	100	100

Volkskrant, 8 juli 1948.

centrum van het dorp op weg naar hun kerk. Ruim driekwart van de Bergse bevolking bleek op een confessionele partij te hebben gestemd. Het merendeel van de overgebleven stemmen was uitgebracht op de communisten (CPN), dat met 115 stemmen duidelijk op sympathie kon rekenen van een relatief grote groep van de Bergse bevolking en op de PVDA (136 stemmen).

In vergelijking met de landelijke uitslag waren de sociaal-democraten in het dorp minder goed vertegenwoordigd en was de stemverhouding tussen katholieken en protestanten op landelijk niveau wel in het voordeel van de katholieken die 32 zetels behaalden bij de verkiezingen voor de Tweede kamer.

Veel Bergers zullen het voor kennisgeving hebben aangenomen, zij hadden hun handen vol aan de wederopbouwwerkzaamheden in het dorp.

Nederhorst den Berg in het nieuws

In de zomer van 1948 haalde het dorp nog een aantal keren de landelijke kranten. In de Volkskrant stond een grote advertentie waarin belangstellenden werden opgeroepen om zich te melden voor de Bedevaart naar het Mariaheiligtom in Sittard. De aanmelding kon worden gedaan bij J.A.M. Nieuwendijk aan de Voorstraat. De Processie van de Broederschap van Onze Lieve Vrouw van het H. Hart was een lange kerkelijke traditie die al bestond sinds 1880 en waarin de Bergse parochie een coördinerende rol had vervuld.

Een gevoel van ongeloof en verslagenheid moet in deze periode door het dorp zijn ge-

gaan toen bekend werd dat een jonge tuinderszoon het leven had gelaten nadat hij door de bliksem was getroffen. Samen met zijn vader en een knecht was het drietal aan het werk op het land in de Horstermeer toen uit het niets de bliksem was ingeslagen. De vader en de knecht werden ook geraakt, maar hielden aan het natuurgeweld geen letsel over.

December 1948

Veel Bergers zullen eind december 1948 van trots vervuld zijn geweest toen ze de naam van hun plaatsgenoot, schaatser Theo Janmaat, net als in 1947 weer prominent in de landelijke kranten zagen vermeld als winnaar van diverse landelijke kortebaanwedstrijden.

Een ingelijste schoolplaat met een beeld van een rivier op Sumatra.

De Gooi en Eemlander meldde op 28 december dat de ijsbaan in de Blijkpolder op die middag geopend zou worden. En dat de ijsclub Nederhorst den Berg op 1 januari van het nieuwe jaar bij aanhoudend vriezend weer nationale hardrijwedstrijden zou houden. Daarover meer in deel 4: 1949. ■

Om te daten heeft men tegenwoordig allerlei mogelijkheden. Dat was wel anders in vroegere tijden. Om een geschikt iemand te vinden was men aangewezen op een mogelijke partner in de eigen woonplaats of net iets daarbuiten. De enige communicatie daarbuiten was een briefwisseling per post. Om een partner te vinden binnen het gebied was de keus vaak zeer beperkt. Daar kwam nog bij dat er meerdere eisen waren voor een goede partij, zoals religie, uitoefening van een beroep en welstand.

Mijn overgrootouders Bernardus Petrus Bak en Antonia van Nes woonden op de boerderij “t Hemeltje” en kregen negen kinderen waarvan er vier op jonge leeftijd overleden. De overige vijf waren een dochter, de oudste Cornelia Petronella Bak en vier jongens waaronder mijn grootvader Jacobus Johannes Bak. Vroeger kwam er een paar keer per jaar een rondtrekkende marskramer langs met producten zoals naaigaren, schoensmeer en meerdere niet alledaagse producten. Deze droeg hij vaak in een grote mand op zijn rug mee. Aangezien deze man bij heel veel adressen ook ver buiten de eigen woonplaats langs kwam, wist hij ook veel over de levensomstandigheden van zijn cliënten. Zo wist hij ook dat er bij mijn overgrootouders een huwbare dochter was. Deze marskramer kwam ook langs op de boerderij van Gerardus Voorend in Het Donkere End te Vinkeveen.

Op deze boerderij woonde deze man na het overlijden van zijn ouders alleen, en hij zou graag een vrouw willen. De marskramer vertelde hem dat er op

de boerderij “t Hemeltje” te Nederhorst den Berg een huwbare dochter was die waarschijnlijk wel aan zijn eisen zou voldoen.

Gerard Voorend met zijn vrouw.

Op de eerste zondag daarop vertrok Gerard Voorend nadat hij had gemolken en naar de kerk was geweest per paard en wagen naar de boerderij “t Hemeltje” in Nederhorst den Berg. Daar aangekomen meldde hij zich bij mijn overgrootouders om de hand van hun dochter te vragen.

Uiteraard werd er eerst gevraagd naar de religie, en heel belangrijk, hoeveel koeien hij molk. Aangezien de antwoorden daarop door mijn overgrootouders akkoord werden bevonden en de dochter ook geen bezwaren had, werd er goedkeuring verleend voor een huwelijk. Ze trouwden op 23 mei 1893 en kregen zes kinderen.

Jacobus Johannes Bak met Cornelia Alida Nieuwendijk.

Mijn grootvader Jacobus Johannes Bak had het makkelijker om een vrouw te vinden. Hij koos de oudste van de negen dochters van Johannes Nieuwendijk nl. Cornelia Alida Nieuwendijk wonende te Nederhorst den Berg en trouwde daar op 22 mei 1903. ■

Leen Houtop, een oer-Berger

Leen Houtop/Gerard Baar

Achterdorp, Jan Meijersteeg met zeven woningen en de boerderij van Leen Bouwer.

Leen (1935) is geboren op het Achterdorp als zoon van molenaarsknecht Leen Houtop (1904-1988) en Neeltje Neele (1910-1995). Zijn ouders trouwden in 1931 in Stavenisse, een dorp op het eiland Tholen in de provincie Zeeland. Zijn vader behoorde tot een familie die al generaties lang het vak van molenaar uitoefende. Om aan werk te komen verhuisde hij in zijn jonge jaren van koren-molen naar koren-molen.

Zijn persoonlijke bezittingen droeg hij met zich mee in een houten verhuiskist. Uiteindelijk kon hij in de crisisjaren (1929-1939) in Nederhorst den Berg bij graanmaaldertij en fouragehandel Albin Pfeiffer aan de Overmeersweg terecht. Albin, een oud-molenaar, had voordat hij daar verder ging een koren-molen aan de Reeweg draaiende gehouden. Leens vader maalde voor hem het graan met behulp van een elektromotor in het oude maal van de Blijkpolder. Op oudere leeftijd werkte hij, samen met zijn broer, tot aan zijn pensioen bij P. Sluis, Pluimvee-en Vogelvoederfabriek in Weesperkarspel aan de Gaasp (nu Driemond).

Zijn geboortehuis

Na hun huwelijk vestigden Leen en Neeltje zich na wat omzwervingen dus uiteindelijk in Nederhorst den Berg. Ze vonden in de Jan Meijersteeg (nu Kuijerpada) tegenover de boerderij van Leen Bouwer betaalbare woonruimte. Daar betrokken ze één van de zeven door de kleine aannemer J.H. Meijer tegen

de heuvel van de protestantse kerk gebouwde huisjes. Hij woonde er zelf ook. De hygiëne liet veel te wensen over, maar ze hadden een dak boven het hoofd. Leen herinnert zich het doodlopende steegje nog dat eindigde bij het grasland van de Horn en Kuijer. Het is nu een wandelpad voor bewoners van de erachter liggende nieuwe woonwijk met net over het bruggetje het nieuwe Zorgcentrum.

L.A. Houtop en N.M. Neele in de koren-molen van Stavenisse met meelzakken, rond 1930.

Stavenisse Haven in 1920.

In 1938 verhuisde het gezin naar de Akker aan de Dammerweg. Daar stond iets naar achteren, haaks op de doorgaande weg, een in drie woninkjes opgedeelde oude boerderij waarvan Leen Bouwer de eigenaar was. Hij had er zelf niet gewoond maar het gekocht van Evert Struik, die naast een paar koeien ook een handwasserijtje had. Het was een mooie locatie, middenin de natuur. Vlak bij hun huis stond een kazemat met een zand-

hockey speelden. Als stick gebruikten de jongens dan wilgentenen terwijl een platgeslagen blikje dienstdeed als puck. Het ging er meestal niet zachtzinnig aan toe, maar dat hoort zo bij die sport!

De oorlogsjaren

Leen herinnert zich dat hij voor de winkel van Jan Haazen op de hoek van de Brug- en de Voorstraat in de rij heeft gestaan om het Zweedse wittebrood in ontvangst te nemen. Hij was echter te jong om de oorlog bewust meegemaakt te hebben. Hij diste wel een paar anekdotes op.

Stavenisser molen met laden en lossen van vrachtauto's in 1920.

berg ernaast. Leen zwom, roeide en schaatste met de kinderen uit de buurt op de polder. Laatst kwam hij tijdens een wandeling Theo Vrijhoef tegen die wat verderop aan de Dammerweg heeft gewoond. Een van de dingen die deze oude buurjongen zich kon herinneren was dat de moeder van Leen altijd olieballen op het ijs bracht als ze met z'n allen aan het schaatsen waren of een partijtje ijs-

L.A. Houtop en N.M. Neele bij het knuירad van de korenmolen.

Leen bezocht de korenmolen voor het laatst in 2009. De molen waarop zijn vader en zijn opa werkten staat op de Molendijk aan de haven. Op de kap staat de naam Houtop geschilderd. Molenaar was een zwaar beroep. Het op de wind draaien van het wiekenkruis kostte naast het vastzetten van de molenzeilen heel veel kracht. Het met de hand stapelen van met gemalen meel gevulde zakken komt daar nog eens bij!

De paardenkar van Nic Versteeg, de groentehandelaar op de Dammerweg.

Zo konden de Duitsers tijdens de razzia van 10 januari 1945 de enige deur van hun huis niet vinden. Zijn vader wilde niet onderduiken zodat hij met een deken om rustig in zijn rookstoel zat te wachten om opgepikt en afgevoerd te worden. Aan de overkant van de Reevaart zag hij bij boer Galesloot de Duitsers op een ladder naar de hooizolder klimmen om te kijken of ze daar ondergedoken mannen vanaf konden plukken.

Verder was hem het verhaal bijgebleven dat Cees van Selm op een keer op de Dammerweg een op hol geslagen paard en wagen van de Duitsers heeft weten tegen te houden. Als tienjarige jongen sprokkelde hij in de hongerwinter hout in het bos van het kasteel. Bovendien ging hij er met zijn houten speelkar op uit om bij de tuinders in de Horstermeer wat voedsel los te krijgen.

Omdat hun huisje wat in de diepte lag moesten ze tijdens de inundatie aan het einde van de oorlog voor korte tijd naar de Voorstraat verhuizen. De noodzakelijke spullen vervoerde zijn vader met het paard van Hendrik

van Ee en de platte wagen van groente- en fruithandelaar Nic Versteeg. Tijdens die verhuizing is zijn jongste broer Bert geboren. In 1952 verhuisde het gezin echt, nu naar een nieuwbouwwoning aan de Meidoornlaan in Overmeer. De reden was dat de woningen bij de bunker achter de Dammerweg onbewoonbaar verklaard waren vanwege de slechte toestand waarin ze verkeerden.

Zijn school-en beroepsopleiding

Wat ging er vooraf aan zijn carrière tot Senior Designer Werktuigbouw-Procestechniek? Leen zat van 1942 tot 1948 op de Warinschool waar hij de ondergrond voor later kreeg van juffrouw de Geus, meester van Schaik en bovenmeester Kalter.

Hier was de Maalderij van Pfeiffer.

Bij de vlakbij die school gelegen smederij-draaierij van de firma Den Bak en Scherpenhuijsen maakte de handvaardigheid van het personeel grote indruk op hem. Toen hij naar de Ambachtsschool zou gaan dacht hij eerst

Familie Houtop achter hun huis aan de Dammerweg.

bouwtechniek te gaan doen, maar uiteindelijk koos hij toch voor metaaltechniek. Hij fietste een paar jaar welgemoed met andere jongens naar zijn school in Hilversum. De tocht over het Ankeveensepad en door het Spanderswoud verveelde nooit. Daarna bezocht hij de Avondschool voor Uitgebreid Technisch Onderwijs. Later ging hij zich specialiseren door middel van het volgen van cursussen bij Koninklijk Technicum PBNA te Arnhem. Hij heeft jarenlang, tot ver in zijn trouwen, hard gewerkt en geleerd om hogerop te komen. In zijn jonge jaren moest hij net als iedereen nog op zaterdagmorgen werken, daarnaast voetbalde hij bij de zaterdagafdeling van ASV Avance. Naast de studie bleef er zodoende weinig vrije tijd voor hem over!

Zijn verdere levensloop

Van 1955 tot 1957 vervulde Leen zijn militaire dienstplicht bij de Koninklijke Luchtmacht op vliegbasis Soesterberg. Hij is daar

De kinderen Houtop in de roeiboot met Leen aan de riemen in de polder achter het huis aan de Dammerweg.

opgeleid tot vliegtuigbepaningsmonteur. Vlak na zijn afzwaaien verloofde hij zich met Annie Leeftang uit Vreeland. Zij was een

bakkersdochter, maar werkte in haar dorp bij de manufacturenzaak van Mijwaart. Leen en Annie trouwden op 12 augustus 1959 in Vreeland. Ze vertrokken naar Nederhorst den Berg. An hoefde als winkelmeisje niet lang te zoeken, want ze kon meteen aan de slag in de kruidenierswinkel van Piet en Jans van Huisstede op de driesprong in Overmeer.

Ze kregen drie kinderen: André, Wilma en Michel. Zijn vrouw was gelukkig ook gek van kamperen zodat ze dat jaren gedaan hebben met de kinderen. Eerst in Nederland, maar toen ze wat ouder waren naar Italië, Denemarken, Engeland en Joegoslavië, hun favoriete vakantiegebied was Frankrijk. De kinderen gingen hun eigen weg en vonden alle drie een partner. Leen en An zijn trots op hun zeven kleinkinderen.

Van bankwerker tot fabrieksinrichting ontwerper

Leen begon als fijnbankwerker, maar kreeg later een baan als technisch tekenaar bij de firma Geesink in Weesp. Het was een fabriek

voor auto- en machinebouw, daarnaast produceerde het bedrijf reinigings- en brandweermateriaal. Vanuit Geesink stapte hij in 1964 over naar Louis-Cascade in Diemen. Hij kon daar in dienst komen als constructeur-tekenaar van hydraulische cilinders en apparatuur voor vorkheftrucks.

In 1968 vond hij een baan bij de firma Dorr-Oliver in Amsterdam die hem tot aan het einde van zijn werkzame leven als technisch ontwerper op het lijf was geschreven. Leen ontwierp daar meer dan 25 jaar machines op het gebied van projectbehandeling voor maïszetmeelfabrieken. Hij bracht bij deze werkgever de mooiste en afwisselendste tijd door van zijn lange loopbaan als technisch tekenaar.

Hij voelde grote affiniteit met de foodindustrie. Hij ontwierp daarvoor productielay-outs voor fabrieken tot wel 800 ton maïs voor landen als Roemenië, Hongarije, Finland, Argentinië en op meerdere plaatsen in China. Schepen, vrachtwagens en spoorwagens zorgden voor een constante stroom aan maïskorrels. Deze zijn niet alleen rijk aan zetmeel,

Leen Houtop bij de maïszetmeelfabriek in Szabadeyhaza-Hongarije in 1981.

maar ook aan maïsolie en eiwit. Om directe componenten te scheiden wordt de korrel daarom eerst geweekt in weekkuipen. Met behulp van molens, centrifuges, zeefinstallaties, cyclooninstallaties en drogers wordt het hele ingewikkelde proces uitgevoerd. De olie wordt door persen aan de kiem onttrokken. Zijn enthousiasme droeg hij waarschijnlijk over op zijn kinderen, want die hielden spreekbeurten op school over wat er allemaal uit het product maïs gehaald kan worden.

Naar verre oorden

Nadat Leen jarenlang op de tekenkamer achter een tekenbord zijn ontwerpen in beeld had gebracht, moest hij op latere leeftijd nog overschakelen naar het tekenen op de computer. Hij deed ook ruime ervaring op als start-up-engineer. Dat hield in dat zijn baas hem er op uitstuurde als er ergens een fabriek in bedrijf gesteld moest worden. Ze wierpen hem dan gewoon voor de leeuwen. Hij mocht in verre landen problemen die ontstonden bij het plaatsen van de machines op gaan lossen. In 1981 zat Leen met zijn maat moederziel alleen in Hongarije achter het ijzeren gordijn. Hij moest het daar zelf maar uitzoeken, er was voor hen niet eens een hotel geregeld! Gelukkig hadden ze hem geld meegegeven om in zijn levensonderhoud te kunnen voorzien. Hij heeft door al die reizen het product waar hij machines voor ontwikkelde beter leren kennen. De langste tijd die hij in het buitenland heeft doorgebracht voor zijn werk was de keer dat hij naar Argentinië was uitgezonden. Die

drie maanden van huis vonden zijn vrouw en kinderen veel te lang. Een zo nu en dan gevoerd telefoongesprek (als het al lukte) vormde het enige teken van leven. Leen heeft tijdens al zijn missies plezierig gewerkt met zijn collega's. Achteraf heeft hij er nooit spijt van gehad, want hij hield wel van een avontuurlijk leven. Emigreren leek hem wel een goed plan, maar zijn vrouw stond daar op zijn zachtst gezegd niet zo voor open. Van de plannen om ergens in Nederland een huis te kopen is ook nooit wat terechtgekomen. Toch betreuren zij het geenszins dat ze hun hele leven in Nederhorst den Berg hebben doorgebracht. Ze gaan hier niet meer weg. Leen heeft zich niet alleen uit kunnen leven in zijn werk, hij genoot ook van het dorpse leven in zijn dorp.

Vrijtijdsactiviteiten

In zijn optiek komen die je gezondheid ten goede zonder dat je daarbij je sociale leven verwaarloost. Hij voetbalde graag, dat de bal om de haverklap uit de sloot gevist moest worden deed de derde niemand. Iedereen kon dan weer even op adem komen. Na zijn actieve voetbalperiode is hij in de jaren zestig jeugdsecretaris van Avance geweest. Hij scherpte zijn geest bij de Bergse schaakclub 'de Kasteelridders'. Er heerste daar een leuke sfeer. Leen zat in een team dat in een bondscompetitie speelde. Dat betekende dat ze bij uitwedstrijden vaak in de nacht thuiskwamen, na geschaakt te hebben in een zaal die blauw van de rook stond. Veel schakers werkten daarmee op de psyche door

Dit wapen is ontworpen door zijn dochter Wilma G.W. Snel-Houtop in samenwerking met het College Heraldiek. Geregistreerd op verzoek van Leendert Marinus Houtop, geboren in Nederhorst den Berg op 15 augustus 1935. Zoon van Leendert Adriaan Houtop en Neeltje Maria Neele.

WAPENBRIEF

NEDERLANDSE GENEALOGISCHE VERENIGING

In het register familiewapens van de Nederlandse Genealogische Vereniging is ingeschreven het nevenstaand wapen van het geslacht:

HOUTOP (Goes, Zeeland)

Beschrijving: in goud een rode molen staande op een groene schildvoet; de schildvoet verder golvend gelwarshalkt van vier stukken zilver en blauw, waarvan de bovenste met overslaande omgewende golven en over de golvende dwarsbalken een uitkomende driehoek van het een in het ander.

Helmsleutel: een zwart tandrad voor een gouden vlucht.

Dekkleden: rood, gevoerd van goud.

Registratie NGV 2010.066
Amsterdam, 24 maart 2010

College Heraldiek,
Voorzitter

E. van Rijn
E. van Rijn

Secretaris

W.M.T. van Zon
W.M.T. van Zon

Dit wapen is in 2009 ontworpen door G.W. Snel-Houtop in samenwerking met het College Heraldiek en is bestemd voor de aanvrager en zijn naamsdragende nakomelingen.

De oudst beschreven voorvader is Hendrik Houtop (ook genaamd Outop), trouwde Goes 3 november 1723, als weduwnaar van Maria Janzen, met Cornelia Adriaanse Maskelin, gedoopt Kortgene 16 maart 1698.

Geregistreerd op verzoek van Leendert Marinus Houtop, geboren Nederhorst den Berg 15 augustus 1935, wonende aldaar, zoon van Leendert Adriaan Houtop en Neeltje Maria Neefe.

de rook van hun sigaar of pijp over het schaakbord te blazen. Als niet-roker verloor hij op den duur de concentratie om de partij in zijn voordeel te kunnen beslissen. Dat was de reden dat hij met schaken is gestopt.

In de loop van de jaren zeventig kregen Leen en An een woning in de nieuwbouwwijk Horn en Kuijer. Samen met een paar andere nieuwe bewoners waren ze actief in het comité Speeltuyn Horn- en Kuijerpolder. De leden van de woningbouwvereniging Goed Wonen benoemden Leen in 1972 tot hun voorzitter. In 1997 vierde hij samen met het bestuur zijn 25-jarig jubileum als voorzitter van die hechte vereniging. In 2005 ontving hij een Koninklijke onderscheiding: lid in de orde van Oranje-Nassau (hij ontving inderdaad een lintje).

Zijn vrouw An verdiende haar sporen als jarenlange vrijwilligster bij het voormalig bejaardencentrum 'de Kuijer'. Het echtpaar had zodoende allebei jarenlang bemoeienis met allerlei sociale activiteiten binnen de

dorpsgemeenschap. Zij kwamen tot de slotsom dat het doen van vrijwilligerswerk voor hun altijd een ontzettend leuke, dankbare bezigheid is geweest. Ze zijn inmiddels 61 jaar getrouwd.

Toch nog tijd over voor andere dingen

In hun jonge jaren zaten ze graag op het water in een open zeilboot. Later is dat een kajuitzeilboot geworden. Ze fietsten daarnaast graag. Bovendien had Leen zelfs nog een volkstuintuin aan het Ankeveensepad. 's Winters schuifelden ze op smalle skietjes over langlaufcircuits.

Leen schreef een boekwerk 'Familie Houtop door de jaren heen 1700-2010'. Hij zocht de familiehistorie terug tot in de 10e generatie. In Duitsland kwam de naam Houtop voor in het dorp Elbrixen, Kreis Lippe. Hij vond geen verdere connecties met familie in Nederland. Zijn belangstelling was gewekt doordat zijn ouders vaak herinneringen ophaalden over het molenaarsvak. ■

Schenkeningen

Erven J. van Benschop

Twee dvd's.

- 1) Film ten bate van het Blindeninstituut 1965
- 2) Nederhorst den Berg anno 2001

Els van Noppen

Schilderijtje met een gravure van Petersburg, wat boekjes en een rood-gele vlag met blauwe bovenrand

Uit de nalatenschap van

Jos Hageman

Schilderij van huize Voordijk aan de Voorstraat, geschilderd door Besamusca

Clara Pakker

Eindrapporten van: Onderzoek Wijde Blik en Project inventarisatie oevers Spiegel- en Blijkpolderplas

Karin Groen

De hele geschiedenis van Spiegel Schoon. Stichting Groen te Zeist

Bert Pouw

Kruik van Tip van Bootz., opgevist vlakbij de voormalige tweede Kortenhoeftse molen

Marijke Overmars

Nummers van TVE waarin Nederhorst den Berg de hoofdrol speelt en uitgaven van de HKN. (Mocht u oude gedrukte nummers van de Werinon willen hebben dan bent u iedere donderdagavond van harte welkom van half acht tot half tien in het Cultureel Centrum).

Uit de vitrine.

Indien er nog maatregelen tegen de Corona van kracht zijn bij het verschijnen van dit nummer kan dat alleen op afspraak.

Familie Stokkers

Een paar ansichtkaarten aan verschillende familieleden. Vroeger wist de postbode alles! *Bijvoorbeeld de volgende adressen: mej. Jeane Stokkers, Roode*

Buurt, Nederhorst den Berg. Op de tweede: de fam. Stokkers, Nederhorst den Berg

De foto onder is genomen begin jaren tachtig. Muziekvereniging Crescendo bestond al sinds 1905. In 2005 vierde zij nog uitbundig haar honderdjarig jubileum. In 2018 kwam er echter noodgedwongen een einde aan deze vereniging die jarenlange bloei had gekend. Aan de lachende gezichten valt af te lezen dat bijna iedereen schik in het maken van muziek heeft. ■

Het voltallige muziekkorps Crescendo begin negentiger jaren bij de muziektent. Het fraaie vaandel is nu in het bezit van de Historische Kring.

De Spaanse griep ook in Nederhorst den Berg?

In deze tijd van het coronavirus wordt regelmatig verwezen naar de Spaanse griep-pandemie in de jaren 1918 t/m 1920. Er worden vele vergelijkingen getrokken maar is dat wel terecht? Wat was de Spaanse griep? Het virus dat de griep veroorzaakte, was van het type H1N1. Anders dan de naam doet vermoeden kwam de griep niet uit Spanje. De naam ontstond toen de eerste berichten in de Spaanse kranten verschenen over een virus waaraan veel mensen stierven.

Ton Kuijs

Spanje was neutraal in de eerste wereldoorlog en had daardoor in tegenstelling tot de oorlogvoerende landen, geen censuur. Maar waar kwam de griep dan vandaan? Daarover later meer.

De Spaanse griep begon met verschijnselen die aan griep deden denken. Zo kreeg het virus zijn nogal misleidende naam. De ziekte begon met hoge koorts, hoesten, spierpijn en keelpijn, gevolgd door moeheid en flauwtes. Er werd zoveel energie verloren dat men niet meer kon eten en drinken. De ademhaling werd steeds moeilijker en binnen enkele dagen trad de dood in. Het merkwaardige was dat niet zoals bij andere griepsoorten de kinderen en ouderen het ergst getroffen werden, maar juist de jongvolwassenen. Bij de Spaanse griep was de mortaliteit het hoogst in de leeftijdsgroep 14-21 jarigen. Uit later onderzoek is gebleken dat de leeftijdsgroepen met het sterkste immuunsysteem, 20 tot 40 jaar, het ergste werden getroffen. Het wordt voor mogelijk gehouden dat een te sterke reactie van het immuunsysteem de sterfte veroorzaakte. Dit verschijnsel heet cytokinestorm.

Omdat het beeld zo verschilde van de bekende griep, weigerden de artsen over griep te spreken. Men dacht aan cholera of tyfus. Ook werd het wel als een nieuwe ziekte aangemerkt. De ziekte verliep op twee manieren. Tijdens de eerste golf in het voorjaar van 1918, begon het als een gewone griep met bekende symptomen zoals rillingen, hoesten, hoge koorts, keel- en spierpijn. In de tweede golf in het najaar van 1918 werden de men-

sen direct ernstig ziek. Zij kregen onbehandelbare longontsteking waaraan velen overleden. De longen liepen vol met vloeistof en konden daardoor geen zuurstof meer opnemen. Hierdoor kleurde het bloed, het gezicht en de lippen donkerblauw. Na een paar dagen of soms zelfs na een paar uur overleed de patiënt. In de zomer van 1919 kwam er nog een derde golf. Deze was mild en daarna verdween het virus even raadselachtig als het gekomen was.

Waar kwam de ziekte vandaan?

Hoewel er verschillende bronnen en oorzaken worden genoemd, lijkt de meest waarschijnlijke bron gelegen te hebben in de Amerikaanse legerbasis Camp Funston in Kansas. Daar overleed op 4 maart 1918 de kok Albert Gitchell aan de griep. Het is aannemelijk dat in dit camp, het op twee na grootste van Amerika met 35.000 soldaten in opleiding, het griepvirus zich heeft verspreid.

Toen vanaf begin 1917 het neutrale Amerika steeds meer schepen verloor door aanvallen van Duitse onderzeeërs (in februari 1917 alleen al 237 stuks) was de maat vol en verklaarde de Amerikaanse president Wilson op 6 april 1917 de oorlog aan Duitsland. Met gevolg dat er ruim 2.000.000 Amerikaanse militairen op volgepakte troepentransportschepen naar Europa werden vervoerd. Tijdens deze reizen werden veel militairen besmet met het griepvirus.

De meeste schepen gingen naar het Franse Brest. In augustus 1917 brak daar de griep uit

Aankomst Belgische vluchtelingen in Amsterdam.

en in korte tijd was de gehele omgeving besmet. Maar de aanvoer van militairen uit Amerika ging gewoon door.

Ruim 1 miljoen Amerikaanse soldaten werden ingezet aan het Franse/Belgische front. Mede door deze inzet bij een offensief dat startte op 18 juli 1918, begon de oorlog in het voordeel van de geallieerden te verlopen en eindigde op 11 november 1918 met de overwinning. Aan het front waren inmiddels vele geallieerde maar ook Duitse militairen met het griepvirus besmet. 1918 was het rampzaligste jaar van de eerste wereldoorlog. De gevechten en de griep eisten zeer veel slachtoffers. Totaal kwamen er 8,5 miljoen soldaten om.

Hierbij hoort de kanttekening dat er meer in het ziekbed als gevolg van de Spaanse griep omkwamen dan als gevolg van gevechtshan-

delingen in de loopgraven. Het Amerikaanse leger verloor ruim 58.000 militairen aan de griep en ruim 50.000 aan oorlogshandelingen.

Na het tekenen van de wapenstilstand

Toen op 11 november 1918 de vijandelijkheden stopten, keerden de soldaten terug naar hun thuislanden waar zij feestelijk werden ontvangen. Maar in die feestroes met vele massabijeenkomsten verspreidde het griepvirus zich enorm.

Als gevolg daarvan stierven in:

Amerika	675.000 mensen
Frankrijk	200.000 mensen
Engeland	400.000 mensen
België	300.000 mensen
Zwitserland	25.000 mensen
India en Rusland	vele miljoenen.

Volgens voorzichtige schattingen zijn er wereldwijd tussen de 50 en 100 miljoen doden gevallen door de Spaanse griepandemie.

Wat was de situatie in Nederland?

De officiële cijfers geven het volgende beeld:
1918 ..... 17.396 doden
1919 ..... 1.550 doden
1920 ..... 2.454 doden

Bij deze aantallen komen nog de mensen die door het griepvirus longontsteking kregen en daaraan stierven. Dit waren er ca. 38.000. Het totale aantal slachtoffers van de Spaanse griep in Nederland bedraagt dus ca 60.000.

De situatie in Nederlands-Indië was veel ernstiger. Alleen al op Java vielen ruim 1 miljoen doden en in heel Nederlands-Indië ruim 1,5 miljoen.

In tegenstelling tot de situatie bij de huidige coronapandemie nam de regering bij de bestrijding van de Spaanse griep niet de leiding. Zij liet dit over aan de Gezondheidsraad. Deze adviseerde de bevolking een goede persoonlijke hygiëne en een goede ventilatie van scholen, fabrieken en woningen. Verplegend personeel moest mondkapjes dragen.

De regering had andere zorgen. Ca. 1 miljoen Belgen vluchtten voor het oorlogsgevaar naar Nederland en zochten onderdak. Ook de voedselvoorziening liet ernstig te wensen over. En precies op de dag van het einde van de Eerste Wereldoorlog riep de SDAP-er Troelstra de revolutie uit. Hij had naar Rusland en Duitsland gekeken en dacht dat de tijd nu rijp was voor Nederland. Tegelijkertijd gingen de militairen in het artillerie schietkamp De Harskamp muitein.

Tijdens de griepperiode stagneerde de gehele samenleving. Bedrijven en overheidsdiensten waren onbereikbaar o.a. als gevolg van zieke telefonistes. De ziekenhuizen lagen vol en een groot deel van het verplegend personeel was

eveneens ziek. Het Onze Lieve Vrouwe Gasthuis in Amsterdam moest zelfs daardoor haar deuren sluiten. Het ziekenhuis, opgericht en geleid door nonnen van de kloosterorde “Onder de Bogen” uit Maastricht, leed zwaar onder de griep. De geneesheer directeur werd ziek evenals het hoofd van de apotheek. Maar erger was dat van de verplegende nonnen er 65 ziek werden.

De toestand werd onhoudbaar. Op 29 oktober 1918 lagen er 29 lijken in de rouwkapel. Van de verplegende nonnen zijn er gedurende de gehele pandemie 12 gestorven. Het samenwonen van de nonnen in het bij het ziekenhuis behorende klooster droeg ongetwijfeld bij aan dit hoge sterfte-cijfer.

Om de medische capaciteit te vergroten werden er noodziekenhuizen gebouwd. In de tuinen van het Wilhelmina Gasthuis in Amsterdam West werden barakken gebouwd als tijdelijk ziekenhuis.

Tijdens de eerste wereldoorlog was het Nederlandse leger gemobiliseerd. Duizenden soldaten zaten opgepakt in bedompte en vochtige onderkomens waaronder de forten van de Hollandse Waterlinie. Dit vormde een goede voedingsbodem voor het griepvirus. In de weekends gingen zij op verlof naar huis en verspreidden daardoor het virus over het gehele land. In september 1918 werd het leger gedemobiliseerd in verband met de wapenstilstand maar ook om ergere besmettingen te voorkomen.

Een groot deel van de bevolking was door het karige oorlogsrantsoen in slechte conditie. Vooral de arme veenarbeiders in Drenthe leden erg. Daar vielen dan ook de meeste slachtoffers. 10% van de bevolking kwam daar om.

In de grote steden in het westen was de sterfte lager. Maar uiteindelijk werd de helft van de Nederlandse bevolking besmet met het Spaanse griep virus.

Hoe was de situatie in Nederhorst den Berg?

Om dat te onderzoeken zijn o.a. alle verslagen van de gemeenteraad over 1917, 1918 en 1920 geraadpleegd. Daarin is niets terug te vinden over de griepgolf. In het gemeentelijk jaarverslag over 1918 aan de provincie echter wel. Daarin staat duidelijk vermeld: *“In het jaar kwam nogal in beduidende mate de Spaanse griep voor”*. Er wordt nog aan toegevoegd: *“Er zijn geen maatregelen genomen om deze ziekte tegen te gaan”*.

Omdat de Spaanse griep door de autoriteiten niet als een te registreren besmettelijke ziekte werd aangemerkt zoals tyfus, roodvonk of difterie, is het moeilijk om de werkelijke be-

klaren uit de registratie van baby- en kinderbegravenissen door de beheerders van de begraafplaatsen. Het is bekend dat babylijkjes vaak aan de rand van de begraafplaats “onder de heg” begraven werden.

Hoe dan ook, er kan gesteld worden dat in Nederhorst den Berg gedurende de griepperiode 1918-1920 gemiddeld per jaar 10 tot 15 personen meer zijn overleden dan voor en na de griepperiode.

Hoe was het in andere gemeenten?

Amsterdam telde 15.000 doden, Weesp een onbekend doch waarschijnlijk aanzienlijk aantal, Amersfoort 150-225 doden, Hilversum

Militair ziekenhuis tijdens de Spaanse griep. (cc - US National Museum of Health and Medicine)

smettingen en het aantal slachtoffers vast te stellen. Zo rapporteert de gemeente over 1920 drie doden als gevolg van tyfus. Maar het is bekend dat de artsen vaak het onbekende en nieuwe griepvirus met tyfus verwarden.

Als wij proberen de oversterfte vast te stellen op basis van de begraafplaatsboeken en de rapportages van de gemeente, dan zien we uiteenlopende getallen. Mogelijk is dit te ver-

6.000 zieken en 324 doden, Dordrecht 598 doden, etc. Aan het begin van de pandemie werden de doden op een normale wijze begraven. Maar weldra kon men het niet meer aan en werden de doden in eenvoudige kisten of zelfs in doeken gewikkeld begraven. Een moeilijkheid daarbij was dat er ook onvoldoende gezond begrafenispersoneel beschikbaar was om de besmette lijken te begraven.

Nu stak er gedurende de gehele griepperiode een leger van kwakzalvers de kop op dat een groot aantal middeltjes tegen de griep promootte. Een daarvan was alcohol. Dat zou het virus stoppen en het lichaam reinigen. Een groot deel van het begrafenis personeel volgde dit advies en nam voor en na iedere begrafenis een paar borrels.

De Engelse wetenschapsjournaliste Laura Spiney heeft de bestaande kennis over pandemieën verzameld en in een historisch perspectief geplaatst. Daarin zien wij dat de Spaanse griep, hoe erg ook, niet uitzonderlijk was. Hetzelfde geldt voor de corona pandemie. ■

In de historie komen wij een aantal griepgolven tegen:

- 10.000 v. Chr:** Grote griepuitbraken ten gevolge van de Neolithische Revolutie (de mensen gingen voor de landbouw in bevolkingsconcentraties samen leven).
- ca 3000 v.Chr:** Grote griepuitbraak in de stad Uruk (huidige Irak) Uruk was toen met 80.000 inwoners de grootste stad van de wereld.
- 412 v.Chr:** Griepuitbraak in Noord-Griekenland die werd beschreven door de arts Hippocrates als de "Hoest van Perinthus".
- ca 800 na Chr.:** Griepepidemie in het leger van Karel de Grote.
- 1510:** Griepepidemie "gasping oppression" over geheel Europa.
- 1557:** Griepuitbraak in Engeland.
- 1889-1890:** Aziatische of Russische griep verspreidde zich vanuit Sint Petersburg over de gehele wereld. Er stierven ruim 1 miljoen mensen. Het virus was van het type H3N8 of H2N2.
- 1918-1920:** De Spaanse griep, de grootste pandemie ooit. Het bleek een vogelgriep dat zich had aangepast aan zoogdieren. Er stierven 50 tot 100 miljoen mensen. Het griepvirus was van het type H1N1.
- 1957-1958:** Aziatische griep. Ontstond waarschijnlijk toen bij een varken het Spaanse griepvirus met twee nieuwe genen van vogelgriep gecombineerd werd. De griep was van het type H2N2. Er stierven 1,1 miljoen mensen.
- 1968-1969:** Hongkong griep. De griep ontstond waarschijnlijk in China maar werd pas bekend door een uitbraak in Hong Kong. De pandemie uit 1957 was verder gegaan als gewone wintergriep. Deze griep circuleert nog steeds en is actief in de wintermaanden. Het is van het type H3N2. Aan de Hong Kong griep overleden ca 1 miljoen mensen.
- 1977:** Russische of rode griep. Een nieuwe griepsoort die voornamelijk mensen onder de 25 jaar trof en opdook in Rusland in november 1977. De griep was van het type H1N1. Het aantal doden is niet bekend.
- 2009:** Mexicaanse- of Varkensgriep. Het Spaanse griepvirus uit 1918 bleef bij varkens aanwezig en vormde in 1998 samen met andere griepvirussen een variant "Nieuwe Influenza A" Deze variant had zijn oorsprong in Mexico en verspreidde zich over de gehele wereld. Er stierven ca 350.000 mensen.
- 2020:** Coronapandemie. Hoe zal deze zich ontwikkelen? Midden 2020 telde Nederland al minimaal 6.200 doden.

Geraadpleegde bronnen:

- Nieuwsbrief Historiek
- Koninklijke Bibliotheek
- Geschiedenislokaal Amsterdam
- Wikipedia
- Beeldbank Amsterdam
- Historisch Nieuwsblad
- New Scientist
- Streekarchief Gooi en Vechtstreek
- Gedenkboek "100 jaar zusters Onder de Bogen" Maastricht 1937
- Rapportage gemeente Nederhorst den Berg over 1918.

Polderwerkers

Gerard Baar

De foto is omstreeks 1886 genomen en geschonken door Jan de Kwant sr. (1884-1950) uit Ankeveen. Hij was in zijn jonge jaren persoonlijk betrokken bij de ontwikkeling van de polder. Of hij zelf op de foto staat vermeldde hij niet. De vrouw met de twee kinderen zal het niet makkelijk hebben gehad.

U ziet hier een zeldzame foto van mannen die met gebruikmaking van de schop de structuur van de Horstermeerpolder hebben vormgegeven. Totaal rond de 400 gravers West-Brabanders, Loosdrechters, Kortenhoevers, Ankeveners, Overmeeders en Bergers. Deze dagloners groeven vanaf begin 1882 sloten en tochten. In dat eerste jaar was dat meer dan 14 kilometer sloot, in breedte variërend van 2 tot 3 meter plus anderhalve kilometer tocht met een breedte van 5 meter. (Fotocollectie Teus van de Kemp)

De Horstermeer wordt voor het eerst in het bevolkingsregister genoemd in de geboorteakte van Emmetje van Weeghel. Daarin staat dat zij op 16 januari 1883 is geboren in een huis, staande aan de Horstermeer, ongenummerd zijnde keet.

In datzelfde jaar had veldwachter De Die van burgemeester Schotteling opslag gekregen omdat de afstanden binnen zijn gemeente dusdanig waren toegenomen dat het voor die

man nauwelijks te belopen was. Hij had wel hulp, want onbezoldigd rijkswachter T. de Geus verbaliseerde J.G. van den Lit in die jaren eens voor “gepleegde wederspanningheid”. In 1884 waren er zelfs een paar op de Horstermeerdijk grazende paarden gestolen.

Een van de minder ernstige zaken was de bekeuring die een Kortenhoever kreeg voor het zonder vergunning naar kievitseieren zoeken. Mishandeling kwam vaker voor. Want het

ging er in die jaren bij tijd en wijle tamelijk wild aan toe. Vechtpartijen, stropen en drankmisbruik in het weekend waren aan de orde van de dag. In 1886 viel de 37-jarige in Barneveld geboren polderwerker Aalt de Vries door dronkenschap dood op straat neer. Dirk de Jong getuigde dat hij in Overmeer uit de herberg van Pieter Bak was gezet vanwege agressief gedrag. De waard van café Bak in Den Berg verklaarde dat hij Aalt niet had binnengelaten. De broer van Aalt, Hendrik uit Nijkerk en diens zwager Gerrit Boonzaaijer getuigden dat Aalt vanaf zijn vroege jeugd al overmatig dronk en vaak onhandelbaar was.

Verder stond er in het proces verbaal dat de overledene per rijtuig naar Amsterdam is gebracht voor een gerechtelijke schouwing. Zoiets had heel wat voeten in de aarde, want bij het terughalen naar Nederhorst den Berg moesten alle gemeentes die de koets met het lijk passeerde in kennis gesteld worden: te weten de burgemeesters van Diemen, Abcoude, Weesperkarspel en Nigtevecht. Via de pont over de Vecht van de freules Warin, bediend door boer Spruijt kwam de overledene uiteindelijk in de gemeente terug.¹⁾ ■

1) Werinon 78, juni 2011, p 20-21 (Dorpsarchief NdB 054. Algemene correspondentie 1885-1891, Verzonden brieven)

Het wapen van Nederhorst den Berg

Ton Kuijs

Bij besluit van 24 december 1814 kreeg de Hoge Raad van Adel de opdracht van de regering om de bestaande wapens van alle steden, dorpen, heerlijkheden, districten te inventariseren en dan ter bevestiging voor te leggen aan Koning Willem I.

Op 5 januari 1815 zond de hoge Raad van Adel een oproep aan alle lokale besturen om hun wapens in te zenden. Zo ook naar de Heerlijkheid Nederhorst (het kasteel) en naar de gemeente Nederhorst den Berg.

De reactie op de oproep was zo massaal dat de Raad de opdracht kreeg om alle ingezonden wapens te bevestigen uit naam van de koning. De ambachtsheerlijkheid reageerde op 18 februari 1815 en zond zijn wapen in ter bevestiging. (Zie *Figuur 1*).

Verleend werd echter een wapen volgens *Figuur 2*.

De reactie van de gemeente komt anderhalf jaar later op 10 juni 1816. Het antwoord is *'de gemeente wil het zelfde wapen als de Heerlijkheid maar met de tekst eromheen; "Sigillum Domini" (zegel van God)*'. (Zie *Figuur 3*).

Waarschijnlijk wordt dit voorstel niet geaccepteerd door de Hoge Raad van Adel, want het wordt stil. De reden is onduidelijk. De latere burgemeester wijt het aan slordigheid van zijn voorganger Schout Schotteling.

Op 13 augustus 1819 vraagt de Hoge Raad van Adel aan de gemeente waarom er geen aanvraag voor een wapen is gedaan. Een vergissing? "Vraag snel aan dan kunnen wij alsnog een wapen verlenen". Op 18 augustus 1819 reageert de Schout Joh. Sanderson met de

mededeling dat de gemeente hetzelfde wapen gebruikt als de Heerlijkheid, echter met toevoeging van een randtekst. Ergo, "wij zijn voorzien".

Bij zijn benoeming tot burgemeester van Nederhorst den Berg in december 1939, constateert baron B.A.P. van Harinxma thoe Slooten dat er op het briefpapier

Figuur 1.

van de gemeente geen wapen staat. Bij navraag blijkt dat de gemeente helemaal geen wapen heeft. Men maakt gebruik van het wapen van de Heerlijkheid. Zelfs op de achterzijde van de penning van zijn ambtsketen staat dat wapen.

Op 29 november 1940 bevestigt de Hoge Raad van Adel dat de gemeente inderdaad geen wapen heeft en nodigt uit om er alsnog een aan te vragen. Dat gebeurt en de Raad van Adel zendt het voorstel met advies aan de minister. Een kopie van het voorstel gaat naar de gemeente.

De burgemeester reageert opgetogen en is bereid onmiddellijk na ontvangst van “het wapendiploma” de vereiste leges van fl. 25,- te betalen. Tevens verzoekt hij tot haast daar hij een wapenstempel nodig heeft bij het uitgeven van de door de Duitse bezetting vereiste persoonsbewijzen.

Op 14 maart 1941 ontvangt de gemeente het wapendiploma ondertekend door de secretaris-generaal van het ministerie van Algemene Zaken, Jhr. Mr. A.M. Snouck Hurgronje. Normaal deed de minister dat maar deze was samen met de koningin uitgeweken naar Engeland.

De heer Snouck Hurgronje heeft als voorzitter van het college van secretarissen-generaal geprobeerd om de Nederlandse regering te vervangen en de belangen tegen de Duitse bezetter te verdedigen. Aanvankelijk lukte dat maar toen de Duitsers in 1941 een Nederlands legioen voor

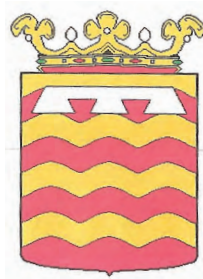
de Waffen-SS oprichtten voor de strijd tegen Rusland, was de maat vol en nam hij op 29 juli 1941 ontslag.

Figuur 2.

Figuur 3.

Figuur 4.

De gevelsteen.

Het bevestigde wapen voor de gemeente volgens Figuur 4, is vastgelegd in de zogenoemde registrertekening.

De officiële omschrijving luidt: “Een schild van gegolfde dwarsbalken van acht stukken, van goud en rood; een barensteel van zilver, over de beide bovenste dwarsbalken heengaande. Het schild gedekt met een gouden kroon van drie bladeren en twee paalen”.

Dit wapen was ook trots geplaatst boven de ingang van het gemeentehuis. Toen de gemeente op 1 januari 2002 opging in Wijdemeren schonk het gemeentebestuur een aantal aandelen van de oude gemeente aan de Historische Kring. Hierbij was ook het gevelwapen.

Graag heeft de Historische Kring dit wapen beschikbaar gesteld aan de Woningcorporatie Gooi en Omstreken om het te plaatsen op de gevel van de nieuwbouwwoningen op de plaats van het oude gemeentehuis aan de Voorstraat. ■

Geraadpleegde bronnen:

- De Hoge Raad van Adel
- registrertekening van gemeentewapen uit 1818
- registrertekening van gemeentewapen uit 1941
- registrertekening van wapen Heerlijkheid 1818
- notulen Hoge Raad van Adel van 10 en 17 juni 1818
- notulen Hoge Raad van Adel van 1940 en 14 maart 1941
- correspondentie tussen gemeente en Raad van Adel 1818 en 1941.

Wil van Deutekom, een onvermoeibare vrouw

Gelukkig beschikte de Kring nog over een gefilmd interview met deze eerste ambtenares van de gemeente Nederhorst den Berg. Zij richtte in 1988 samen met Dick van Wich en Henri Karsemeijer onze Historische Kring op. De aanleiding daartoe vormde een aan het Kuijerp pad ontdekte waterput.¹⁾ Terwijl Ben Hageman filmde beantwoordde zij enthousiast de door Frenk Franssen gestelde vragen. Ik zat er bij, keek er naar en deed af en toe een duit in het zakje. Zonder haar inzet zou Werinon 100 mischien wel nooit van de pers zijn gekomen.

Gerard Baar

Bij een excursie in Muiden, tweede van rechts Wil van Deutekom.

Hoe kom je in zo'n afgelegen dorp terecht?

Wil van Deutekom was in 1930 in Hilversum geboren als jongste van een gezin met drie kinderen. Na het behalen van haar MULO diploma, ging ze in de avonduren verder met Engelse handelscorrespondentie, steno en typen. Haar eerste baan vond ze bij een firma die een afslankmiddel op de markt bracht. Dat bedrijf ging al snel failliet. Geen nood, Wil kon meteen aan de slag op de boekhoudafdeling bij Van Houten in Weesp. De heerlijke geur van chocolade kreeg ze er gratis bij. Toch wilde ze op den duur wat anders.

Op een dag in 1953 zag zij een advertentie in de krant staan waarin de gemeente Nederhorst den Berg een typiste vroeg. Ze reageerde direct zodat ze op sollicitatiegesprek mocht komen bij gemeentesecretaris Krol. Die man nam haar prompt aan, maar ze heeft

hem nooit meer gezien. Want voordat Wil daadwerkelijk kon beginnen bij de gemeente was hij naar het Brabantse vertrokken. Krol had een hem aangeboden burgemeesterspost in Mierlo aanvaard.

Secretaris Post volgde hem op en betrok net als voorheen de heer Krol de speciaal voor de burgemeester gebouwde ambtswoning

aan de Dammerweg. Haar hoogste nieuwe baas, burgemeester baron Van Harinxma thoe Slooten, had deze woning niet willen verruilen voor zijn eveneens mooi gelegen Ankeveense villa.

Van weinig naar steeds meer werk

De sfeer op de secretarie beviel haar wel, maar buiten het tikken van een briefje per dag had ze niet veel te doen. Na de eerste verbouwing van het gemeentehuis, in 1954, heeft ze zich een poosje beziggehouden met ordenen van het totaal door elkaar liggende gemeente-archief.

Daarnaast hielp zij eerste ambtenaar Cnosse met zijn werk voor de Bond van Wasindustrie Nederland. Zij heeft zelfs een keer de nieuwe cao voor wasserijmedewerkers uit moeten typen. Dat kon Wil er allemaal bijdoen omdat

er in de bevolkingsboekhouding tot ongeveer 1967 niet zo gek veel voor haar te doen viel. Ze mocht na wat aandringen ook mee gaan helpen met het voorbereiden van de raadsvergaderingen. Voor burgemeester Van Harinxma tikte ze zo nu en dan door hem in het Frans en in het Duits geschreven brieven uit. Hij was op Europees niveau bezig met het propageren van waterzuivering door middel van riet. De man was zo goed ze eerst aan haar voor te lezen omdat hij erkende over een abominabel slecht handschrift te beschikken.

Wil vond hem een echte aristocraat, afstandelijk, maar toch belangstellend naar zijn medewerkers toe. Het was een man van de klok. Iedere morgen betrad hij om tien voor negen het gemeentehuis. Na zijn morgengroet bleef hij tot klokslag twaalf uur aan het werk, zette zijn hoed op en reed weg in zijn oude Volvo.

Net over de brug stopte hij even om het brood op te halen dat bij bakkerij Tinhoft voor hem klaarlag. Hij week zelden of nooit van dat schema af. Wil kon met baron Van Harinxma lezen en schrijven. Onder zijn lange staat van dienst (1939-1971) kon zij zich ontwikkelen tot een manasje van alles. Zij typte meer dan 25 jaar de raadsverslagen uit. Eerst met behulp van steno, later vanaf een bandrecorder. De burgemeester stond er dan tijdens de

Gemeentesecretaris Krol.

raadsvergadering altijd op dat ieder interrumpend raadslid eerst zijn naam noemde voordat hij het woord nam. Soms was iemand dan ineens kwijt wat hij wilde gaan zeggen! Wil vond dat naam noemen op den duur overbodig omdat ze na een tijdje de stemmen toch wel herkende.

Veranderende tijden

De geplande bouw in de Horn en Kuijerpolder bracht enorm veel verandering teweeg. Een in 1967 in de Reevaart opgeworpen dam tussen de Overmeerseweg en de Voorstraat luidde de vooruitgang in. In het verlengde hiervan kwam er een weg over de Brillhoek naar de Torenweg om het bouwverkeer voor de nieuwe wijk langs de dorpskern te leiden. Het dempen van de Reevaart zou de volgende stap zijn. Wil vond het jammer dat de sfeer in de gemeenteraad verslechterde. Door het samengaan van de christelijke partijen ARP, CHU en KVP ontstond in 1969 de CCP (later CDA). De toenmalige wethouder van de KVP, J. Galesloot, voelde zich buitengesloten en richtte zijn eigen partij op, Alternatief '70. Vóór die tijd, in 1967, had de VVD zich al als nieuwe partij binnen de gemeentepolitiek van het dorp aangediend.

V.l.n.r.: Jaap Jansen, Ton Kuijs en Wil van Deutekom.

Wil vond het er toen allemaal niet leuker op geworden. Dat het heerlijke dorpse in die turbulente periode compleet verloren ging zag zij met lede ogen aan. Zij kon er gezien haar positie natuurlijk weinig aan veranderen, maar ze moest het wel allemaal aanhoren! Al dat gehakketak druiste in tegen haar gevoel hoe je als mens met elkaar omgaat.

Geen reistijd meer

Rond 1960, midden in de koude oorlog, moest er van overheidswege een tegen atoomaanvallen bestende kluis bij het gemeentehuis worden gebouwd.

Die schuilplaats diende ter bescherming van de Staf van de BB (Bescherming Burgerbevolking). De muren hadden een dikte van wel 90 cm. De uitverkorenen konden er alleen in via het gemeentehuis. Bij de bouw was aan alles gedacht, maar het bleek dat ze bij de oplevering toch iets over het hoofd hadden gezien. Wil barstte nog spontaan in lachen uit toen ze vertelde dat het enige wat er aan mankeerde de verbinding naar buiten was. Met de commandotelefoon kon dat op onverklaarbare wijze niet. Goede raad was duur.

Burgemeester van Harinxma had de oplossing. Op de goed onderhouden schuilplaats kon zonder al te veel kosten een bovenwoning voor zijn trouwe medewerkster Wil van Deutekom worden opgetrokken. Zij kon van daaruit dan met de gewone telefoon het contact met de buitenwereld onderhouden.

Wil was de koning te rijk, ze kon nu eindelijk met haar zoon op zichzelf gaan wonen. Zij kreeg tevens een brandmelder in haar woning. Wanneer zij te horen kreeg dat er ergens brand was, zette zij de sirene in werking.

Vervolgens drukte ze op de knop waarmee bij alle brandweerlieden het brandalarm afging. Daarna liep ze als een haas met de sleutel in haar hand naar de naast het gemeentehuis gelegen brandweerkazerne. Eenmaal binnen schreef ze met krijt het adres op waar de brand woedde en wel gewoon op het daar aanwezige schoolbord.

Bij het 25-jarig jubileum van burgemeester Van Harinxma thoe Slooten. Naast haar Niek Breed.

Een memorabele winter

In de strenge winter van 1971 brandde begin januari aan de Overmeerseweg het in het oude gemaal van de Blijkpolder gevestigde bedrijf Polylux tot de grond toe af. Wil schrok die nacht wakker van de telefoon. Een Hilversumse politieman meldde dat er brand bij Polynorm was. “Dan moet u Bunschoten belen”, was haar reactie. “Nee, het is in Nederhorst den Berg”. Ze wist ineens genoeg en ging tot daden over.

Een week later op zondag 10 januari kwam ze in het begin van de middag terug uit haar kerkdienst in Hilversum. Toevallig wat vroeger omdat haar zoon ziek te bed lag. Mevrouw Schreuder (van gemeentebode Niek Schreuder) kwam op haar toe lopen terwijl

Wil van Deutekom houdt een speech bij het afscheid van burgemeester Van Harinxma thoe Slooten.

ze riep: *“het kasteel staat in brand. Ik heb het gemeld en meer doe ik er niet aan... want het is zondag”*. Wil reed er gelijk over het Achterdorp heen. Omdat de Bergse brandweer het niet alleen aan kon moest Wil van brandweercommandant Karel Scherpenhuijsen als de donder de corporsen van Weesp en Bussum alarmeren. Zij haastte zich terug naar haar woning, want van mobieltjes was vijftig jaar geleden natuurlijk nog geen sprake.

Nadat ze dat had geregeld dacht ze wat later in de middag bij zichzelf dat die blussende mannen graag iets te eten zouden willen hebben. Wil belde bij moeder Tinholt (de oude moeder van de welbekende dorpsbakker Jan

Tinholt) aan om aan leeftocht te komen. Het eerste wat ze zei was: *“wie betaalt dat”?* *“De gemeente”*, antwoordde Wil terwijl ze daarover vooraf met niemand had overlegd. Ze tekende en nam alles mee wat er voorradig was. Vervolgens mobiliseerde ze later in de middag Ome Gerrit Kranenburg voor de koffie en de broodjes. Wat dieper in de avond kregen alle brandweerlieden na het sein *‘brand meester’* (op het nablussen

na) een maaltijd in Restaurant Kranenburg aangeboden. Toen zij een paar dagen later met de rekeningen de kamer van de burgemeester binnenkwam tekende hij bijna ongezien. Die mensen hadden al dat eten zonder meer verdiend, daar viel niets op af te dingen.

Haar opeenvolgende bazen

Jongeneel, ook burgemeester van Muiden, trad in 1971 na het eervolle ontslag van Van Harinxma thoe Slooten aan als waarnemend burgemeester. Hij bracht de raad weer enigszins in het gareel. Hij kweet zich tot 1975 geheel naar behoren van zijn taak. Zijn op-

Burgemeester C. de Groot van Nederhorst den Berg en wethouder Amesz van Nigtevecht bij het afscheid van deze burgemeester in 1984.

volger burgemeester De Groot ondernam pogingen om Nederhorst den Berg in de toekomst als zelfstandige gemeente te laten overleven. Hij mikte op een samenvoeging met Nigtevecht en Vreeland. De Groot vertrok in 1984 naar Ouderkerk aan de Amstel. Tijdens zijn ambtsperiode bestond de Horstermeer 100 jaar. Vanuit Haarlem kwam het verzoek om te zoeken naar een door Johan van Oldebarnevelt in 1629 ondertekend stuk perkament waarmee hij toestemming gaf tot de (mislukte) droogmaking van de Horstermeer.

Het archief, dat voor de oorlog door een werkeloze hoofdamtenaar op orde was gemaakt, bleek onder het stof op de zolder van het gemeentehuis te staan. Wil vond daar het gezochte stuk en maakte er gauw een kopie van. Ze zorgde er voor dat het hele archief als de donder beneden in de kluis terecht kwam. Pas na het feest overhandigde de gemeente het archief aan het Noord-Hollands Archief.

De uit Weesp afkomstige J. Goudberg volgde burgemeester C. de Groot in 1984 op. Het gemeentehuis is dan voor de laatste keer verbouwd, maar dan ook helemaal. Wil had haar woning daar voor op moeten geven. Zij kreeg een woning in de Uiterdijkshof.

Een welverdiend pensioen

In 1990 was het zover. Ze kreeg een lintje. Volgens haar was dat niet vanwege al haar werk op het gemeentehuis in de loop der jaren. Nee, die koninklijke onderscheiding speldde de burgemeester haar op vanwege al

het vrijwilligerswerk dat ze door de jaren heen had gedaan. Ze hielp bijvoorbeeld in 1986 mee aan het tot stand komen van het boekje 'Nederhorst den Berg tijdens de oorlog 1940-1945'. Niet lang daarna ondersteunde ze Jan Snel opnieuw bij de samenstelling van 'Het prentenboek van Nederhorst'.

Als klap op de vuurpijl liep zij zich het vuur uit de sloffen om tot een Historische Kring te komen. Ze heeft zolang ze het fysiek aankon meegedaan aan de excursies.

Burgemeester Goudberg opent de steiger van de visclub in het laatst overgebleven stukje Reevaart. Mevr. Joke van de Weijer is blij verrast met deze vernoeming.

Ze bleef haar interesse tonen voor alles wat er in het dorp gebeurde. Daarnaast is ze jarenlang landelijke secretaresse geweest van de kerkgemeenschap waar zij lid van was. Haar enige zoon woont met vrouw en kinderen al jaren in Zweden. Ze bracht daar ieder jaar met plezier een paar weken door.

Wil van Deutekom overleed op 13 oktober 2013, net voor de viering van het 25-jarig bestaan van de Historische Kring Nederhorst den Berg. Ze ligt begraven op de algemene begraafplaats Berestein bij het Corversbos. ■

1) Werinon 85, november 2013, p.54

Verleidingen van Verkade

Het boek van Jac.P. Thijssse is in 1915 uitgegeven. Heel toevallig heeft een door Ineke Westendorp ingestuurd tekeningetje (plaatje) van een van de oude huisjes aan de Kerkstraat als reclameobject geïdentificeerd om het boek aan te prijzen!

Ongetwijfeld zullen er in die tijd meer koekjes bij de thee gegeten zijn dan bij het theeonderonsje ten huize van een van onze naoorlogse premiers. U weet wel, Willem Drees.

Vanaf begin jaren vijftig op handen gedragen door ouderen die van Drees gingen trekken. De anekdote waarin verteld wordt dat een Amerikaanse zaakgelastigde daar tijdens het theedrinken maar één koekje van mevrouw Drees had gekregen, gaf volgens de overlevering de doorslag voor het toekennen door Amerika van de Marshallhulp aan ons in puin liggende land.

Nu was het in dat jaar van de uitgave en de daaropvolgende jaren helemaal geen vetpot voor veel Nederlanders. De vele kinderen Middelkoop die voor en achter in dit huisje zijn geboren rond de uitgifte kregen misschien een koekje op zondag, maar voor de rest was het gewoon denken aan die zoetigheid om de smaak tevoorschijn te toveren.

Hetzelfde pand anno 2020.

Hoewel, in het huisje links van de door Ineke Westendorp aangeleverde foto baatte Loes Hap (Winkelmeijer) een snoepwinkeltje uit. Voor een cent kon je er volgens de overlevering van niet meer in leven zijnde dorpelingen zelfs een toverbal en een dropveter krijgen. Ik heb alleen haar zuster Rika gekend. In mijn functie als misdienaar zie ik haar nog zitten in de kerk, bijvoorbeeld tijdens de vastentijd. Want dan was het toch zaak dat de kaart die je op de lagere school kreeg om het misbezoek aan te kruisen zo vol mogelijk kwam om moeilijkheden te vermijden. Ik had het geluk dat je als hulp van de pastoor of kapelaan af en toe lekker bezig mocht zijn. Ik denk dat mijn biddende klasgenoten mij wel benijd zullen hebben! Rika was getrouwd met haar rozenkrans. Tijdens de mis prevelde ze haar weesgegrootjes. Ze liet alleen een van haar handen van die gebedskrans los om het dagelijkse dubbeltje op de schaal te gooien waarmee de parochie met de opbrengst de onkosten bestreed voor het continu branden van kaarsen ter wille van het zielenheil. Een klein, heel aardig Indisch vrouwtje, mevrouw Simons, legde tijdens mijn rondgang altijd iets lekkers (geen koekje) in de collecteschaal. De kunst was om het in die dagen van loutering mee naar huis te nemen en het in je vastentrommeltje te stoppen!

Hoe een zwaar getroffen dorp zich hervond

Nederhorst den Berg in de naoorlogse jaren

Gerard Baar

5 Mei 1945, Nederhorst den Berg één groot eiland. Dit schrijft gemeentesecretaris Krol in zijn boek 'De geschiedenis van Nederhorst den Berg'. De inwoners hadden weinig tijd om de bevrijding te vieren. Iedereen moest noodgedwongen meteen aan de slag om de schade te herstellen die de Duitsers hadden aangericht voordat ze definitief vertrokken.

Op 14 april had de bezetter de poldergemeenten stilgezet met de bedoeling alles vrijelijk onder water te laten lopen. Toen dat naar hun zin niet snel genoeg ging, bliezen ze begin mei met behulp van dynamiet twee gaten in de dijk van het boezemkanaal van de Horstermeer. Tegelijkertijd moest de dijk van de Vecht aan de zuidkant van de Horn- en Kуйerpolder het ontgelden. Op die vijfde mei stond daarnaast al het land aan de oostkant van de Vecht vanaf Muident tot Maarssen onder water, de gemeente Nederhorst den Berg echter helemaal! Nog meer dan tijdens de oorlog waren de bewoners op elkaar aangewezen.

Een precaire situatie

In de Horstermeer bereikte het water in het midden van de polder een hoogte van rond de 2,50 meter. Het dorp zat al een paar jaar tjokvol onderduikers en na de slag om Arnhem (in september 1944) waren er nog eens 150 evacués uit die stad bijgekomen.

Overmeesters staan op 5 mei te kijken naar de voedseldroppings in hopelijk droog gebied verderop. Want de Meeruiterdijksepolder en de daarachter liggende Horstermeer stonden helemaal onder water.

Een kaart van Nederhorst den Berg en omstreken rond 1935. De Spiegelweg (geopend in 1949) is er ingetekend. De kruisjes op de kaart geven de bestrate wegen binnen het dorp aan.

De mondjesmaat beschikbare ruimte kromp in die laatste dagen van de oorlog nog meer omdat veel Horstermeeders met hun gezinnen naar het droog gebleven deel van de gemeente waren gevlucht. In de Warinschool was een noodhospitaal ingericht omdat het dorp totaal van de buitenwereld was afgesneden.

Burgemeester Harinxma deelde in een op 11 mei gedateerde brandbrief aan de leider van het bureau voor de voedselvoorziening te Hilversum mee, dat hij de centrale keuken de volgende dag noodgedwongen moest sluiten vanwege voedselgebrek. Er was zo goed als niets eetbaars meer voorhanden.¹⁾ Van de voedseldroppings rond 5 mei was weinig in het dorp terecht gekomen.

Het gat in de Vechtdijk van de Hompolder wordt onder het toezien van wethouder Welle (met pet) gedicht.

De enige troost was dat onze bevrijders, de Canadezen, toegeswaaid konden worden bij Uitermeer. Zij rukten vanuit Bussum over de Loodijk op in de richting van Amsterdam. Het is maar een paar Bergse jongeren gelukt om tijdig bij de Vechtbrug te komen om de tanks en de legerauto's voorbij te zien komen.

Algehele malaise

De Militaire Commissie van het district Hilversum stuurde een samengestelde vragenlijst rond om een indruk te krijgen van de situatie in de omgeving. Op 12 mei zonden B en W van Nederhorst den Berg de vragenlijst ingevuld terug. Er stond onder andere in dat bijna iedereen in de gemeente werkeloos was.

Naast de noodlottige inundatie lag ook de wasindustrie al vanaf september 1944, ten gevolge van de spoorwegstaking, totaal stil. De volksgezondheid was niet ongunstig, maar er kwam betrekkelijk veel ondervoeding voor, vooral bij kinderen. Op de waslijst aan klachten stond één pluspuntje: de waterleiding functioneerde. Daarentegen was er geen elektriciteit en geen enkele mogelijkheid tot vervoer, want de paar in het dorp aanwezige vrachtwagens konden niet rijden vanwege het gebrek aan benzine. Bovendien versperden tankgrachten de drie toegangswegen. Er zat niet veel vooruitgang in de situatie.

Een van de twee gaten in het boezemkanaal is bijna gedicht.

Om maar een voorbeeld te noemen: De leider van de centrale keuken te 's-Graveland was er op 12 juni in geslaagd in Gelderland groente voor de gemeente Nederhorst den Berg te kopen. Om die groente hier te krijgen, vroeg hij aan de burgemeester 50 liter benzine voor de vrachtauto van wasserij

Het water op de Hoofdweg van de Horstermeer wordt opgezweept door de noordewind.

Franssen, want die wilde het wat graag voor hem gaan halen. Dat er al tijden schaarste aan brandstof heerste, was heel duidelijk te zien. Rond half juli stond het hele dorp er zo goed als kaal bij. Op de bomen van de oprijlaan van het kasteel na, was er bijna nergens meer een boom te vinden. Zelfs het bos rondom het kasteel had er aan moeten geloven. Begin augustus kreeg tien man toestemming om er de overgebleven stronken te rooien.

Verslag van een ooggetuige

Niet alle Horstermeeders waren gevlucht voor het water. Sommige bewoners hadden hun toevlucht gezocht op de zolder van hun eigen huis. Een van hen was tuinder Henk Koster. In zijn bewaard gebleven dagboek hield hij bij wat er allemaal gebeurde tijdens die zinloze inundatie van bijna de hele Vechtstreek, een onderdeel van de door de tijd achterhaalde Nieuwe Hollandse Waterlinie.

Koster begint zijn verslag op 14 april en eindigt zijn relaas op 28 juni 1945 met de mededeling dat zijn tuin weer droog staat en er bij het gemaal een karper van wel dertig pond is gevangen. Met een sloothaak!

Op de dag dat de vijand het gemaal van de Horstermeer uitschakelde, zag Henk de bui al hangen. Hij begon koortsachtig te redden wat er te redden viel voordat de hele boel onder water zou komen te staan. In de gauwigheid haalde hij nog aardig wat van zijn gewassen uit de grond. Allereerst bracht hij zijn gekuilde aardappelen, bieten en worteltjes in veiligheid op de schuurzolder. Voor zijn op zondag gerooide prei, zo'n 1.000 kilo, vond hij natuurlijk een koper want er was nijpend gebrek aan voedsel. Met een inderhaast in Ankeveen geleende paard en wagen bracht hij de geiten, het varken en zijn uit de grond gehaalde jonge rabarberplanten bij ene Janus in veiligheid. Twee dagen later wies het water onder een aanwakkerende storm zo snel dat Koster vanwege de hoge golven zijn keurig opgestapelde broeiramen niet meer weg kon halen. Brekend glas en bonkend hout hielden hem uit de slaap.

De volgende morgen besloot hij een roeiboot te gaan huren bij café Neutraal aan de Vecht in Overmeer, want het kon wel eens een hele tijd duren voor alles weer gewoon was. Hoe hij dat bootje heeft opgehaald beschrijft hij niet, wel dat ze nu tenminste melk en eten konden halen.²⁾

Het toppunt van vindingrijkheid

Mijn grootvader had zolderkoeien. Zo noemden grotere boeren de op de dijken grazende koeien van keuterboeren met te weinig land in verhouding tot het aantal koeien dat ze molken. Laat er nou in die hectische dagen werkelijk een koe op een soort zolder hebben gestaan in de Horstermeer. Ze stond hoog en droog op een door strobalen ondersteund schot. Op de zolder van de schuur lag voorlopig voer genoeg. De betreffende tuinder wilde zijn makke koe graag thuis houden vanwege haar heerlijke melk. Dat ging een dag of wat goed, totdat het water sneller begon te stijgen. 's Ochtends tijdens het melken merkte hij dat de tijd drong om het beest uit de schuur weg te halen. Het kozijn zou al gauw te laag zijn! Zijn burenschoten te hulp en binnen een mum van tijd lagen er drie met planken aan elkaar getimmerde schuiten klaar om het beest in veiligheid te brengen. De koe liep rustig de middelste schuit in en voortgetrokken door een roeiboot konden ze met het gevaarte tot aan de dijk van de Kortenhoefsepolder komen. Later op de dag deelde het beest in 's-Graveland haar gras met andere in veiligheid gebrachte koeien.³⁾

De extra hulp kwam van buitenaf

Nadat de gaten in het boezemkanaal met uit Nigtevecht aangevoerde klei waren gedicht

De uit het Twiske aangevoerde hulppompen bij het gemaal van de Horstermeer. (foto J. van Noord, Purmerend)

kon het malen op 14 mei beginnen. Het gemaal van de Horstermeer had net daarvoor weer stroom gekregen, doch werkte slechts op halve kracht. Gelukkig kreeg het ondersteuning van drie uit Noord-Holland aangevoerde motorpompen die de dag ervoor waren gebracht. Ingenieur van Dalen van Provinciale Waterstaat had er voor gezorgd dat ze in Nederhorst den Berg terechtkwamen. Hij wist dat er in de tijdens de bezetting drooggemaakte Twisepolder nog vier niet meer gebruikte motorpompen stonden.

Een paar van de kinderen Kroone mochten, samen met hun moeder, eventjes de buitenlucht in.

Op zoek naar iemand die ze richting de Waterlinie zou kunnen brengen stond hij al op 6 mei bij een schipper voor de deur die zijn motordekschuit had verstopt in het Landsmeerderveld. Het schip lag daar overdekt met vuilnis nauwelijks zichtbaar tegen een vuilnisbelt aan. Van Dalen ontdekte de boot en kwam achter het adres van de schipper door navraag in de buurt te doen. De eigenaar, Van Noord, sprong een gat in de lucht. Hij wilde samen met zijn zoon Jan liever vandaag dan morgen aan het werk. Het opladen van de pompen op meerdere opgetrommelde dekschuiten nam wel een paar dagen in beslag. Daarna trok een sleepboot alle schuitjes in konvooi richting Amsterdam. Bij het Centraal Station kwamen er nog wat vakmensen bij. Het waren autogeenlassers die hun eigen

gereedschap en gas- en zuurstofflessen aan boord brachten. Toen was de ploeg compleet, en konden ze op weg naar het geïnundeerde gebied. Er zou voor kosthuizen gezorgd worden voor de mannen die in Amsterdam aan boord waren gekomen, maar dat was niet goed geregeld. Ze sliepen bij een boer in Uitermeer een paar nachten in het hooi, maar omdat ze elke ochtend onder de muggen- en vlooienbulten zaten, gingen ze staken. De mannen kwamen tot een compromis, ze kregen een fiets ter beschikking waarmee ze iedere avond, met wat etenswaar achterop, huiswaarts konden keren.

Goed opgevangen!

Jan van Noord, de schipper, voer overal heen in het geïnundeerde gebied vanuit Uitermeer. Er was volop werk aan de winkel, want er moest in totaal ongeveer 5.000 ha land drooggemalen worden. Hij zat dan hier en dan daar in de kost, zonder inwoning, want hij sliep op zijn eigen dekschuit. Het weekend bracht hij thuis door. Jan moest vanuit Uitermeer nog een paar weken bij het gemaal van de Horstermeer aan de gang. Hij at dan mee bij Cees Lam, wiens boerderij in de Horstermeer nog altijd onder water stond. Deze boer was met een deel van zijn grote gezin midden in het dorp ondergebracht in het voormalige distributiekantoor, de Turf, aan de Voorstraat. Een

De Middenweg voor het huis van bloemenkweker Johan van de Berg na het droogvallen.

paar van zijn vele dochters zorgden in Ankeveen voor het vee. Toch zaten er evengoed genoeg eters aan tafel. Als moeder opgescheept had en er dan ineens nog iemand binnen kwam lopen, begon ze heel verbaasd opnieuw te tellen! Zo van waar kom jij nou weer vandaan.⁴⁾

Moeder Lam was lang niet de enige die naast haar eigen grote gezin meer mensen aan tafel had. Aan het 'probleem' rond de opvang van de evacués uit Arnhem en omgeving kwam pas eind oktober definitief een einde. De onderlinge contacten hebben in meerdere gevallen heel lang stand gehouden.

Het ging niet snel genoeg

Ondanks de hulp van de motorpompen zakte het water in de Horstermeer maar met 2 cm per dag. Op 26 mei kwam er een grote zandzuiger van de firma Blankevoort, met een capaciteit van 200 m³ per minuut, in de Reevaart bij het gemaal van de Blijkpolder te liggen. Er mocht een gat in de Horstermeerdijk gegraven worden zodat het water uit de Horstermeer vrijelijk de Blijkpolder in kon stromen. Door die maatregel ging het leegpompen van de Horstermeerpolder ineens een stuk sneller.

Intussen waren Burgemeester Harinxma en secretaris Krol druk bezig om de terugkeer van de evacués voor elkaar te krijgen. Zij zijn daartoe op 4 juni met de auto van de burgemeester, voorzien van beschikbaar gestelde benzine, naar Arnhem, Renkum en Oosterbeek gereden om daar met de autoriteiten te overleggen. Half juni mocht er daardoor voor

het eerst een aantal van de vluchtelingen terug naar hun woonplaats.

De man van de zolderkoe, Cor Kroone, had uit eigen beweging al op 24 mei mensen uit Angeren, die bij hem op zolder inwoonden, met hun spulletjes naar de Horstermeerdijk gevaren. Kroone reed ten afscheid mee met een gereedstaande paard en wagen tot Amerongen. In die plaats stapten zijn evacués over op een andere paardendar. Het afscheid luchtte hem ondanks alles op. Toen op 19 juni de weg droogviel, besloot Kroone dat te gaan vieren. Hij ging met zijn gezin een dagje met paard en wagen naar Bunnik om kersen te

eten bij een tante van hem. Zijn vrouw was er na twee maanden met zes kinderen op zolder te hebben gezeten hard aan toe.⁵⁾

Vol goede moed verder

Begin juli was de hele Horstermeer eindelijk weer zo goed als droog. De boeren en tuinders konden met opruimen beginnen. Het land droogde door aanhoudend mooi weer verbazend snel op. Zodra het kon begon iedereen te spitten om later in het jaar nog wat te kunnen oogsten. Na taxatie bleek de geleden schade zo'n 1.500.000 gulden te bedragen. Voordat de tuinders aan de slag konden was er elders in het dorp al het een en ander in gang gezet. Van de stilstaande waterrijen kon Vecht en Dijk als eerste beginnen omdat ze september 1944 hun voorraad kolen op de akker hadden ingegraven. Het bedrijf kreeg ter compensatie van haar gevorderde auto's een leger-

*Er wordt gewerkt bij waterrij C.C. Hageman
(Vecht en Dijk)*

auto ter beschikking. Helaas ging niet lang daarna de ketel stuk. Om de grotere nieuwe ketel goed te laten functioneren moest er halsoverkop een 32 meterhoge schoorsteen worden gemetseld. Dat kon er ook nog wel bij na alle ellende van de afgelopen tien maanden. Wasserij de Overhoek kan als tweede in de rij van de vol goede moed opstartende wasserijen worden genoemd. Tegen het einde van 1945 draaiden alle bedrijven eindelijk weer op volle sterkte.⁶⁾

De Amsterdamse Ballast Maatschappij (ABM) ging zo gauw het kon verder met het zuigen van zand in de Spiegelpolder. In de noord-oosthoek, tegen de Stichts Ankeveensepolder aan, lag al een Stort waar vanaf 1936 tot 1942

rissen uit Nederhorst den Berg. Elke werknemer die je sprak toentertijd, toonde zich uitermate tevreden dat hij daar werk had gekregen. Ze raakten dan niet uitgepraat over alle voordelen die het bedrijf hen bood. De ABM stond bekend om de betrokkenheid bij het wel en wee van haar personeel. Het was een echt sociaal bedrijf.⁷⁾

Marshallhulp

Al ver voor de oorlog maakte een deel van de tuinders uit de Horstermeer gebruik van jaarlijks terugkerende spitters om de grond poot- en zaaiklaar te krijgen. In 1946 was dat ook zo want er was toen nog geen sprake van mechanisatie.

Een moment van onoplettendheid of een bezweken toegangsbrug? Westland ploegt met behulp van een Amerikaanse tractor een stuk grond ergens in de Horstermeer.

zand was opgespoten. Doordat het wel tot 1948 duurde voordat de ABM het opgezogen zand naar de stadsuitbreidingen van Amsterdam af kon voeren, ontstond er een heus duinlandschap in die hoek. In de zomervakanties was het een eldorado voor de Bergse jeugd. De ABM nam steeds meer Bergers in dienst, zodat het bedrijf voor een deel meewerkte aan de oplossing van de grote werkloosheid in de gemeente. In de Pijler van 11 maart 1977, het periodiek van de Ballast, staat een artikel over de huldiging van 50 jubila-

De enige bloemist in de polder, Johan van de Berg, zaaide dat jaar zo gauw het kon snijbloemen om daarmee, volgens zijn zoon Cor, de Bergse huisvrouwen op te vrolijken. Zijn broer en hijzelf waren bij het zaterdagse uitventen binnen een mum van tijd los. Vreemd genoeg schijnt er in dat jaar toch af en toe groente doorgedraaid te zijn! Begin 1947 kwamen er, in het kader van de

Marshallhulp, een aantal tractoren per schip in Nederland aan. Volgens Gijs Westland (90 jaar in 2012) uit Nigtevecht, die na enig zoeken twee foto's uit dat jaar terugvond, zijn er vijftig grote en kleine tractoren bezig geweest om alle onder water gezette polders in de wijde omgeving weer optimaal geschikt te maken voor de land- en tuinbouw.

Op te smalle percelen of bij te zwakke bruggetjes zat er niets anders op dan twee spaden diep te spitten. Maar zodra het mogelijk was zetten de werkbazen 'Westland en zijn kom-

Op naar de Zanderijsluis over de nieuwe Spiegelweg. Links op de foto is de kerktoeren van Nederhorst den Berg te zien.

panen' in met zwaarder materieel. Op de ene foto is hij met zijn trekker ergens in de Horstermeer, onder het toezicht van twee mannen, druk aan het ploegen. Al met al nam de enorme operatie voor de hele streek een flinke tijd in beslag, want volgens onze tractorbestuurder heeft hij wel twee jaar overal geploegd. Op de andere foto is te zien dat het niet altijd meezat. Hier ging het wel heel erg mis! Naar verluid heeft de bestuurder het overleefd.⁸⁾

De Spiegelweg

Met de infrastructuur rond Nederhorst den Berg was het slecht gesteld: smalle, hobbelige en onverharde wegen. In juli 1946 dient de gemeente een aanvraag in voor een paar rubberen banden voor de fiets van gemeentesecretaris Krol. Hij kon dan wat comfortabeler op weg naar besprekingen in Weesp en Hilversum. Vooral naar Weesp fietsen was hem een doorn in het oog, want de hoognodige aanleg van de Spiegelweg, een geplande afsnijding door de Spiegelpolder om de te smalle en bochtige Hinderdam te ontlasten, liet nog steeds op zich wachten!

De benodigde grond was al in 1936 aangekocht, maar de uitvoering kwam door de oorlog op een zijspoor. In samenwerking met het polderbestuur slaagde hij er na de oorlog in de provincie Noord-Holland te overtuigen van de urgentie van die nieuwe verbinding.

Die ging uiteindelijk overstag nadat de gemeente had beloofd de afgesproken 10.000 gulden op de rekening van diezelfde provincie te storten. Het benodigde zand was het probleem niet, dat lag bij wijze van spreken, om de hoek bij de 'Stort' te wachten.

Op 5 september 1949 mocht zijn zoontje Hans een zilveren schaar op een kussen aanbieden aan Dr. J.E. Baron de Vos van Steenwijk, de Commissaris van de Koningin in Noord-Holland. Hiermee knipte deze magistraat onder grote belangstelling het lint door waarmee hij de weg opende. De bus van de NBM mocht als eerste van de wachtende stoet de nieuwe weg op, daarna een hele rits met bloemen versierde personenauto's, ge-

Het halve dorp is uitgelopen om de opening van de Spiegelweg bij te wonen.

volgd door alle wasserij auto's van het dorp. Voor het gewone verkeer was de weg naar Weesp korter en veiliger geworden. De streekbus Hilversum-Weesp hoefde niet meer in het centrum van Nederhorst den Berg te keren om over Ankeveen naar Weesp te gaan.⁹⁾

De nieuwe weg liep van de Zanderijsluis aan de Dammerweg van Weesp naar de Dammerweg in Nederhorst den Berg, daardoor was het voor al het verkeer gemakkelijker om de provinciale weg, de Loodijk, te bereiken.

De eerste naoorlogse sociale woningbouw

In 1924 kreeg Nederhorst den Berg voor het eerst woningen in de sociale sector. Het betrof het in 1980 afgebroken Rode Dorp aan de Overmeerseweg dat een stukje in de diepte lag vanaf de Overmeerseweg gezien. Aan de voorzijde beschikten de bewoners over grote moestuinen. Iedereen had in die jaren wel een moestuin, maar de Rodebuurt-

De eerste naoorlogse nieuwbouw aan de Vreelandseweg in Overmeer. Waar links het riet gedekte staat zou een paar jaar later de eerste straat komen (Kastanjelaan)

bewoners hadden de luxe dat ze er niet voor op pad hoefden. De pas opgerichte Bergse woningbouwverenigingen, St. Jozef en Goed Wonen hadden er voor gezorgd dat deze twintig woningen er uiteindelijk waren gekomen. De volgende fase van sociale woningbouw vond pas plaats in 1948. Toen kon Goed Wonen beginnen met de bouw van

vier dubbele woningen aan de Vreelandseweg in Overmeer. St. Jozef vond in datzelfde jaar grond aan het begin van de Torenweg om er een dubbele woning neer te zetten. Op het om de hoek liggende JB Plein was plek voor drie aan elkaar gebouwde huizen schuin tegenover de Willibrordkerk. De moestuinen waren al wat kleiner!

In de eerste nieuwe straat van Overmeer, de Violenstraat (later omgedoopt tot Kastanjelaan), een zijstraat van de Vreelandseweg, verzezen in 1950 aan weerszijden zes nieuwe woningen. Vijf daarvan wees de gemeente toe aan de wasindustrie voor het huisvesten van nieuw aan te trekken arbeidskrachten.

Er kwamen gezinnen te wonen met veel dochters uit Groningen en Drenthe. Alle meisjes, van boven de vijftien jaar, waren verplicht een paar jaar bij een van die wasserijen te werken. Hier kunt u aan zien dat de blekers, naast de boeren, heel wat in de melk te brokkelen hadden binnen de dorpsgemeenschap. Naar buiten toe timmerden ze aan de weg met de slogan Nederhorst den Berg, 'De badplaats voor uw was'. Gedurende de jaren vijftig breidde Overmeer gestaag uit. In de ene straat na de andere verschenen de hoognodige, langverwachte sociale woningen.¹⁰⁾

Een geluk bij een ongeluk, de NERA komt

De Radioverkeersdienst van de PTT zocht in 1948 naar een gebied met een sterk waterhoudende bodem omdat de nieuw ontwikkelde ruitantennes op de zandgrond in de duinen bij Noordwijk niet voldeden. Ontvangstation Nora in Noordwijk was daardoor ten dode opgeschreven. In de Horstermeer had Staatsdomeinen de helft van haar bezit tijdens de crisisjaren laten herontginnen. Dat land lag aan de zuidkant van de polder achter de 'ringtocht' en strekte zich uit tot aan de Kortenhoefsedijk. De Heidemij voerde het werk uit onder auspiciën van de DUW (Dienst Uitvoering Werken). Honderden mensen uit

het Gooi en omstreken deden daar een paar jaar naar ‘hartenlust’ graafwerk in het kader van de werkverschaffing. Twee ‘duwers’ zaten de hele dag fietsen te repareren, zodat de gravers die pech onderweg hadden gekregen toch weer tegen de avond fietsend naar huis konden. De bedoeling was goed, maar het pakte heel anders uit. In plaats van droger was het land door die bewerking natter geworden doordat de percelen veel te groot waren gemaakt. Het project ging helemaal ten onder tijdens de inundatie van de Horstermeer in 1940. Het gebied groeide in de loop der jaren uit tot een woestijn.¹¹⁾

Het radio-ontvangststation Nera net na de oplevering

De PTT kwam in haar zoektocht naar een geschikte bodem bij dit voor de tuinbouw verloren gegane gebied van Domeinen terecht. Een vlak, waterhoudend gebied van 150 bunder, dat bovendien al in het bezit was van de Staat. Hierdoor konden hun plannen wat sneller verwezenlijkt worden. Dit waardevol geworden deel van de Horstermeer kreeg zo een goede bestemming.

Toen eenmaal vaststond dat er gebouwd kon worden, raakte het hele gebeuren in een stroomversnelling. De architect Röntgen was op aanvraag al vroeg met tekenen begonnen. Zijn ontwerp had de kenmerken van de Wederopbouwstijl. Het viel bijzonder in de smaak bij de heren die over de bouw van het ontvangststation moesten beslissen. Voor de ronde prijs van 1 miljoen gulden kwam er

een gebouw te staan dat waterdicht was en tegen allerlei rampen bestand zou zijn. In juli 1948 begon de aannemer op de drassige bodem met de bouw. Het was een wonder dat burgemeester Harinxma thoe Slooten – ondanks al dat geploeter in de bagger – het modernste radiostation van Europa al op 14 december 1950 kon openen, samen met het voltallige personeel en andere kopstukken. De wereld kwam vanaf die dag ongezien, maar wel gehoord, Nederhorst den Berg binnen. De burgemeester toonde zich trots op het feit dat de PTT besloten had voor zijn gemeente te kiezen en bovendien voor haar nieuwe

De ruitantennes staan al opgesteld.

vestiging de naam NERA (Nederhorst den Berg Radio) had gekozen.¹²⁾ De gemeente had zelfs voorgesteld een woonwijk in de Horstermeer te ontwikkelen voor het personeel, maar bij navraag wilde niemand naar dat verre dorp Nederhorst den Berg verhuizen. Iedereen ging liever in Bussum wonen vanwege het feit dat een daar gevestigde ambtenaar in een hogere salarisschaal viel. Van het woud aan masten is er anno 2020 eentje overgebleven. Hij steekt monumentaal een stukje boven het door bosschages aan het oog onttrokken gebouw uit.

Emigratie

Toen Stalin in 1948 zijn atoombom kreeg verkilde de verstandhouding tussen de vier grote mogendheden. De Koude Oorlog ver-

overde vanaf die tijd langzaam terrein. De Nederlandse regering begon zijn bevolking er op te wijzen dat het heel lang zou duren voor er welvaart zou komen als we met zovelen bleven. Eerst vertrokken de mensen die bang waren voor het rode gevaar naar respectievelijk Canada, Australië of Nieuw-Zeeland. Daarna volgden grote gezinnen waarvan de ouders zich een betere toekomst voor hun kinderschaar wensten. Die propaganda van de overheid heeft lang niet altijd goed uitgedrukt. Er zijn emigranten geweest, vooral vrouwen, die hun hele verdere leven enorme heimwee hebben gehad. Als hun mannen net als zij terug wilden, kon dat niet omdat ze te arm waren. In de brieven naar huis schreven ze desondanks enthousiast over hun nieuwe vaderland om hun familie niet ongerust te maken.

Waarschijnlijk gemaakt voor een voorstelling van de Horstermeerse toneelvereniging.

Ook in het dorp sloeg begin jaren vijftig de emigratiegolf toe. De eerste emigrant was misschien een tuinderszoon die in 1947 al vertrok naar de kolonie Holambra, een Hollandse kolonie in Brazilië. Een paar van de eerdergenoemde dochters van Cees Lam emigreerden met hun echtgenoten naar Canada.

De inauguratie van de nieuwe gemeentesecretaris Krol, hier met zijn echtgenote, die vanaf 1936 tot 1953 zijn stempel op de ontwikkeling van Nederhorst den Berg heeft gedrukt. Bovendien sleepte hij samen met B en W de Bergse bevolking door de oorlog en de jaren er na. Achter hem burgemeester Schimmelpenninck die eind 1939 zou worden opgevolgd door de wethouder van Ankeveen, baron Van Harinxma thoe Slooten.

Maar de allereersten die uit de Horstermeer vertrokken waren volgens orale bronnen de tweelingbroers Gert en Wim Strijbis. Die tweeling kreeg vlak na de oorlog een oproep voor militaire dienst. Toen ze goedgekeurd waren, gingen ze, na een korte opleiding, sloop naar Nederlands-Indië met minstens 500 lotgenoten. Voor die tijd waren ze waarschijnlijk alleen een paar keer op familiebezoek in West-Friesland geweest. Ineens zaten ze ver van huis in een oorlog die Nederland net na WO II begon tegen de naar onafhankelijkheid strevende Indonesiërs. Na de thuiskomst van de tweeling konden ze het hier, na alles wat ze daar hadden meegemaakt, niet meer vinden. Zij waren niet de enigen, veel andere oud Indië-strijders hadden hetzelfde gevoel. Niemand vroeg ze wat, ze moesten zich gewoon maar weer aanpassen aan het leven van alledag. De jongens Strijbis beten dus het spits af door niet lang na hun terugkeer uit Indonesië naar Nieuw-Zeeland te emigreren. Ze zijn nooit meer terug geweest!

Aardig wat jongeren, vooral uit de Horstermeer, volgden hun voorbeeld. Niet alleen omdat ze uit grote gezinnen kwamen, maar ook omdat het in de polder altijd maar ploeteren bleef op niet al te beste tuingrond. Dat ze die grote stap aandurfd, was misschien

Het centrum van Nederhorst en Berg van voor en eigenlijk ook van na de oorlog als u de twee torentjes weg denkt die u tussen het rechtergedeelte van de ophaalbrug ziet. Die zijn van het in 1936 gesloopte gesticht van de Zusters van de Voorzienigheid. De rest is heel lang hetzelfde gebleven.

inherent aan het feit dat hun ouders in het verleden ook al het risico genomen hadden alles achter zich te laten om hier een nieuw leven te beginnen. De Horstermeer lag vroeger mijlenver weg voor die immigranten uit West-Friesland en Friesland. De vereiste moed om het ongewisse leven overzee te tartten, hadden de vertrekkende kinderen misschien meegekregen van hun pas in het begin van de twintigste eeuw naar Nederhorst den Berg geïmmigreerde ouders.

Tot slot

De in de oorlogstijd deels weggevallen verschillen tussen de diverse gezindten en politieke overtuigingen in Nederhorst den Berg, staken de kop weer op. In het dorp had bij de eerste naoorlogse verkiezingen 10% van de kiezers op de CPN gestemd. Daaronder waren veel Horstermeeders die tijdens de oorlog, naast de gereformeerden, aan het verzet hadden bijgedragen. Omdat de Russische dreiging toenam, keerde de verzuiling binnen het dorp terug. Iedereen zocht zijn heil weer in de kring waar hij of zij zich door opvoeding of overtuiging thuis voelde. De eensgezindheid gedurende de oorlogsperiode en de paar jaar erna verdween, hoewel in mindere mate bij de bewoners van de Horstermeer.

Volgens een paar Horstermeeders was hun polder een ‘voorbeeld van een nieuwe wereld’. De onderlinge solidariteit was er altijd al sterker geweest dan in de rest van het dorp. Door de gedeelde narigheid aan het einde van de oorlog en de eerste maanden na de vrede, had dat gevoel stand gehouden. ■

N.B. Dit artikel is mede tot stand gekomen door de bewaard gebleven archiefaantekeningen van de in 2011 overleden Jan Baar. Tevens is dit artikel in iets andere vorm eerder gepubliceerd in het Tijdschrift voor regionale geschiedenis ‘Tussen Vecht en Eem’.

1956. De welvaart is al wat toegenomen, zoals u ziet...

Noten:

- ¹ SAGV 056, Gemeentebestuur Nederhorst den berg, 1944-1945. Inv.nr. 26.
- ² *Werinon* 86, april 2014, p.23-28.
- ³ Interview Elyse van de Heijden van haar opa Cor Kroone.
- ⁴ Jan van Noord, 'Terugblik op 1945', in: *VAR Nieuwsblad van Breukelen*, 8 mei 2002.
- ⁵ Zie noot 4.
- ⁶ *TVE*, september 2013, p. 205-206.
- ⁷ *Werinon*, Themanummer 40 jaar zandwinning in Nederhorst den Berg., oktober 1991.
- ⁸ Interview Gijs Westland 2012.
- ⁹ *Werinon* nr. 38, juni 200, p.8.
- ¹⁰ *Werinon*, Themanummer 'Van blekerij tot wasindustrie', nr. 8 november 1992.
- ¹¹ *Werinon*, 64, juni 2007, p. 22-23.
- ¹² *TVE*, Special Nederhorst den Berg mei 1993, 'Nera, het radio ontvangersstation', p.113-117.

Uit dankbaarheid

Het verslag uit het dagblad van Noord-Holland, ons toegestuurd door Ben Kalb uit Zwaag, vertelt het hele verhaal van deze reis uit dankbaarheid.

Alle cadeaus konden met de boot mee, op de voor Schellinkhout bestemde stenen bank na. In het uitgebreide verslag kunt u lezen wat er allemaal op het programma stond. Er hadden zich bijna 400 Bergers opgegeven. Het was een buitenkansje om er in de oorlogstijd eens lekker tussenuit te zijn. Maar doordat de reis niet binnen de gestelde tijd verliep had een Weesperkarspelse politieagent de avond van zijn diendersbestaan. Minstens vijftien fietsers kregen op de Lange Muiderweg een bekeuring voor het fietsen zonder licht. Gemeentesecretaris Krol richtte een paar dagen later een verzoek aan de officier van Justitie te Amsterdam waarin hij verzocht de boetes kwijt te schelden. Of het uiteindelijk gelukt is ons nooit ter ore gekomen. Zijn pleidooi was in ieder geval hartverwarmend!

In 2016 kwam het bestuur van Historisch Zwaag bij ons langs om kennis te maken en het een en ander met elkaar uit te wisselen. (red.)

2016. De delegatie uit Zwaag: Kiona Leeuw, Ben Kalb en de tachtigjarige Lena Bonte-Korrelboom.

Ben Kalb

Varend op het IJsselmeer op weg naar Hoorn. (Prentenboek van Nederhorst)

Uit de krant: 6 juli 1940:

De Raad der gemeente Zwaag vergaderde gisteravond in voltallige zitting onder voorzitterschap van Burgemeester WIERING, tevens secretaris.

De VOORZITTER opent de vergadering en herinnert er aan, dat er sinds de vorige bijeenkomst veel is gebeurd. Met eerbied en weemoed denken wij terug, aldus spreker, aan hen die bij de verdediging van hun vaderland zijn gevallen. Uit onze gemeente zijn alle militairen, één helaas uitgezonderd, in goeden welstand teruggekeerd. Laten wij hopen, dat hij, die thans nog vermist wordt, ook weer spoedig naar den huiselijken haard zal kunnen terugkeeren. Ook hier, ging spr. verder, zijn in den vroegen ochtend van 19 Mei vele geëvacueerden aangekomen.

Wij hebben het vooral aan het werk van de commissie van ontvangst te danken, dat alles toen zoo geregeld is verlopen. Ik wil ook mijn dank uitspreken Voor de goede zorgen waarmee mijn gemeentenaren de geëvacueerden uit Nederhorst en Berg hebben omgeven, om hen zodoende het leed eenigszins te Verzachten. Het gedrag van de geëvacueerden zelf was zoo, dat wij daar nog langen tijd zeer prettige herinneringen aan zullen bewaren. Dat nadere beproevingen hun mogen worden bespaard.

Dagblad voor Noord Holland, 15 augustus 1942:

West-Friesland ontving vierhonderd gasten. Evacuatie met muziek aan boord. Het was in de Meidagen van 1940 dat de bevolking van Nederhorst den Berg voor het dreigend oorlogsgevaar moest vluchten en een gastvrij onderkomen vond in West-Friesland, met name in de dorpen rond Hoorn. Bij honderden werden de geëvacueerden hier ondergebracht en in de weken, die zij hier verbleven, vonden velen een vriendelijk tehuis, groeiden vriendschapsbanden. Men heeft West-Friesland, ook toen men weer naar eigen hof terugkeerde, niet vergeten en gisteren is men van zijn dankbaarheid komen getuigen. Met de Hoornsche boot is een vierhonderdtal ingezetenen van Nederhorst den Berg – meer konden er niet worden geborgen – gisterochtend van Muiden naar hier overgekomen om aan de gemeenten Zwaag, Wognum, Wijdenes en Schellinkhout geschenken aan te bieden, een geste, welke wel hoogelijk op prijs werd gesteld. Er was wel eenig verschil in de wijze,

Na de overtocht gaan de Bergers op weg naar de respectievelijke dorpen waar ze onderdak kregen tijdens de evacuatie. (Prentenboek van Nederhorst)

waarop de mensen uit deze randgemeente van het Gooi naar hier kwamen, ruim twee jaar terug en nu. Destijds bij nacht en ontij, Vluchtend voor het oorlogsgeweld met achterlating van have en goed en met bange zorg in het hart; thans op een mooien Augustusmorgen met de „Baron van

Hoorn-Amsterdam v.v. der N.V. Hoornsche Stoombootrederij, 'Baron van Dedem' berekend op 300 passagiers. Voor deze ene keer voer hij naar Muiden om de Bergers op te pikken.

Dedem” over het IJsselmeer varende, in een opgewekte stemming en met muziek aan boord. De aankomst te Hoorn, welke op omstreeks half tien was bepaald, viel een ruim uur later ten gevolge van het feit, dat in de haven van Muiden, het punt van vertrek, het inladen van de plusminus vierhonderd rijwielen, waarvoor een speciale boot moest worden gecharterd, zooveel tijd had gevraagd.

De tocht had echter geenszins lang geduurd en onder groot enthousiasme ging men te Hoorn aan wal, waar aldra het stalen ros werd beklommen en waar men zich verspreidde naar de diverse windstreken, al naar gelang van het dorp, waar men indertijd zijn huisvesting genoten had. De een ging naar Wijdenes, de ander naar Wognum, een derde en vierde werd reeds door zijn Schellinkhouter of andere vrienden afgehaald, en toen het tegen elf uur liep had de oude Doelenkade waar het tijdelijk een drukte was van belang, het beeld van al-den-dag weer hernomen.

De aanbieding der geschenken

Voor de aanbieding der geschenken had zich een comité gevormd, dat oorspronkelijk onder leiding stond van den burgemeester van Nederhorst den Berg, B.A.Ph. van Harinxma thoe Slooten. Deze

was echter door ziekte verhinderd, de reis naar het Westfriesche land te ondernemen en zoo had de gemeentesecretaris, de heer J. Krol, de taak op zich genomen om respectievelijk op de gemeentehuizen van Zwaag, Wognum, Wijdenes en Schellinkhout getuigenis af te leggen van de gevoelens van erkentelijkheid en dankbaarheid, welke nog altijd onder de bewoners van zijn! gemeente leven en die hun uiting hadden gevonden in de aanbieding van stoffelijke huldeblijken, die tot in lengte van jaren zullen spreken van den grooten burgerzin, in bange oorlogsdagen door de bevolking van onze Westfriesche dorpen betracht. Het eerst ging de tocht naar Zwaag en het was opvallend, welk een groote belangstelling hier op het raadhuis voor deze korte plechtigheid heerschte.

Boven: Voor de gemeente Zwaag, een smeedijzeren lamp. (nu op zolder), rechts: voor de gemeente Wognum, een staande klok. Onder: De plaquette voor de bank.

Aanwezig waren burgemeester Wiering met het evacuatiecomité, benevens het gemeentepersoneel, enz., terwijl de tribune vol stroomde met bezoekers, voornamelijk oud-geëvacueerden, die dit moment niet wilden missen. Ook in de andere gemeenten waren er velen opgekomen om hiervan getuige te zijn. Het zou eenigermate eentonig worden van al deze bijeenkomsten, die uiteraard min of meer een gelijkmatig beeld gaven, in extenso verslag uit te brengen, weshalve wij ons tot de voornaamste bijzonderheden willen bepalen.

Reeds eerder is de aard der geschenken gemeld. Voor Zwaag was dit een elektrische kroon met oorkonde, voor Wognum een staande klok, voor Wijdenes, een Delfsch bord en voor Schellinkhout een steenen bank, waarvan nog slechts het ontwerp werd aangeboden. Deze geschenken zijn telkenmale door den heer Krol overhandigd met een toespraak, waarin hij de gebeurtenissen van de Meidagen 1940 nog eens releeveerde en waarin hij niet alleen de goede organisatie prees, door de burgemeesters en de met de evacuatie belaste comité's betoond, doch ook de hulp en offervaardigheid en den grooten burgerzin van de bevolking. Hij wees er op, dat er weliswaar wel eens klachten waren geweest, doch deze bleven tot de uitzonderingen behooren. Wat gebleven is, is de vriendschapsband en waren de verkeersmogelijkheden niet zoo beperkt geweest, zeer zeker zouden nog meerderen zijn mee gekomen om de dorpen, waar zij zoo gastvrij zijn ontvangen, nog eens te bezoeken. Evenredig aan de erkentelijkheid, waarmede de geschenken werden aangeboden, was de dankbaarheid, waarmede deze werden aanvaard en eerst burgemeester Wiering en daarna de burgemeesters Commandeur en Mol hebben daarvan in hun antwoordrede gewaagd, daarmede vertolkende de gevoelens, welke ook onder de inwoners zullen hebben geleefd.

Het vertrek uit Hoorn was op half zes bepaald, doch het was reeds omstreeks zes uur voordat weer allen binnen waren. Het scheiden viel blijkbaar in vele gevallen moeilijk en er zal ook veel te vertellen zijn geweest. Eindelijk echter gleed de „Baron van Dedem” de haven weer uit en stoomde naar de richting Muiden. Allengs vervaagden haar omtrekken tot zij nog slechts een stipje was aan den horizon, even later was zij geheel verdwenen. Wat echter zal blijven, - is de herinnering aan dezen dag, want met deze spontane uiting heeft het landelijk Nederhorst den Berg met zijn eenvoudige bewoners in de harten der Westfriezen een goede beurt gemaakt. ■

Werinon Nr 89, blz. 14 t/m 24 De evacuatie.

VERKRIJGBAAR BIJ DE HISTORISCHE KRING NEDERHORST DEN BERG

Themanummers van WERINON:

- Van blekerij tot wasindustrie. (1992) € 2,50
- Onderwijs in Nederhorst den Berg. (1994) € 2,50
- Petersburg – Een verdwenen buitenplaats. (1996) € 3,00
- Nederhorst den Berg Speciaal. (2001) € 3,00
- Religieus Erfgoed – Geloven in monumenten. (2005) € 5,00
- De Willibrordkerk door de eeuwen heen. (2008) € 5,00
- Historische Canon van Nederhorst den Berg. (2009) € 10,00
- Parochie H. Maria Hemelvaart – Nederhorst den Berg en Nigtevecht 1811-2011. (2011) € 5,00
- Levensboek – Doot ende begraven. (2016) € 5,00

Kwartaalblad WERINON:

- Losse nummers. (indien voorradig) € 3,00

Boeken:

- Nederhorst den Berg tijdens de oorlog. *Willy van Deutekom e.a.* (1986) € 1,00
- Om het vriespunt – 100 Jaar IJclub Nederhorst den Berg 1902-2002. *Jan Baar.* (2002) € 5,00
- Warinschool 1881-1981 – Honderd jaar Christelijk Onderwijs te Nederhorst den Berg. (1981) € 2,50
- Nederhorst den Berg – Tussen Vecht en Eem. (1993) € 7,00
- De Brug – Een eeuw wijzer. (1999) € 1,00
- Het gemeentehuis van Nederhorst den Berg. *W.J. v. Deutekom/J. Jansen.* (1984) € 1,00

DVD:

- Nederhorst den Berg anno 2001. € 10,00
- Nederhorst den Berg 1965. € 10,00
- Nederhorst den Berg door de jaren heen. € 10,00
- De Willibrordkerk in ere hersteld. € 10,00

Streekarchief Gooi en Vechtstreek (SAGV)

Bezoekadres: Oude Enghweg 23, Hilversum.

Openingstijden: maandag en dinsdag 9.00 uur-17.00 uur.

Informatie: telefoon 035-6292646 en

www.gooienvechthistorisch.nl

dunnebieer

print & marketing

Direct mail | Cross media | Fulfilment & MRM | Drukwerk & promotie

Nieuw Walden 6 • 1394 PB Nederhorst den Berg
+31 (0) 294 25 62 00 • info@dunnebieer.nl
www.dunnebieer.nl